

**Bukovica
i Ravni
kotari**

/ vodič kroz
kulturnu
baštinu

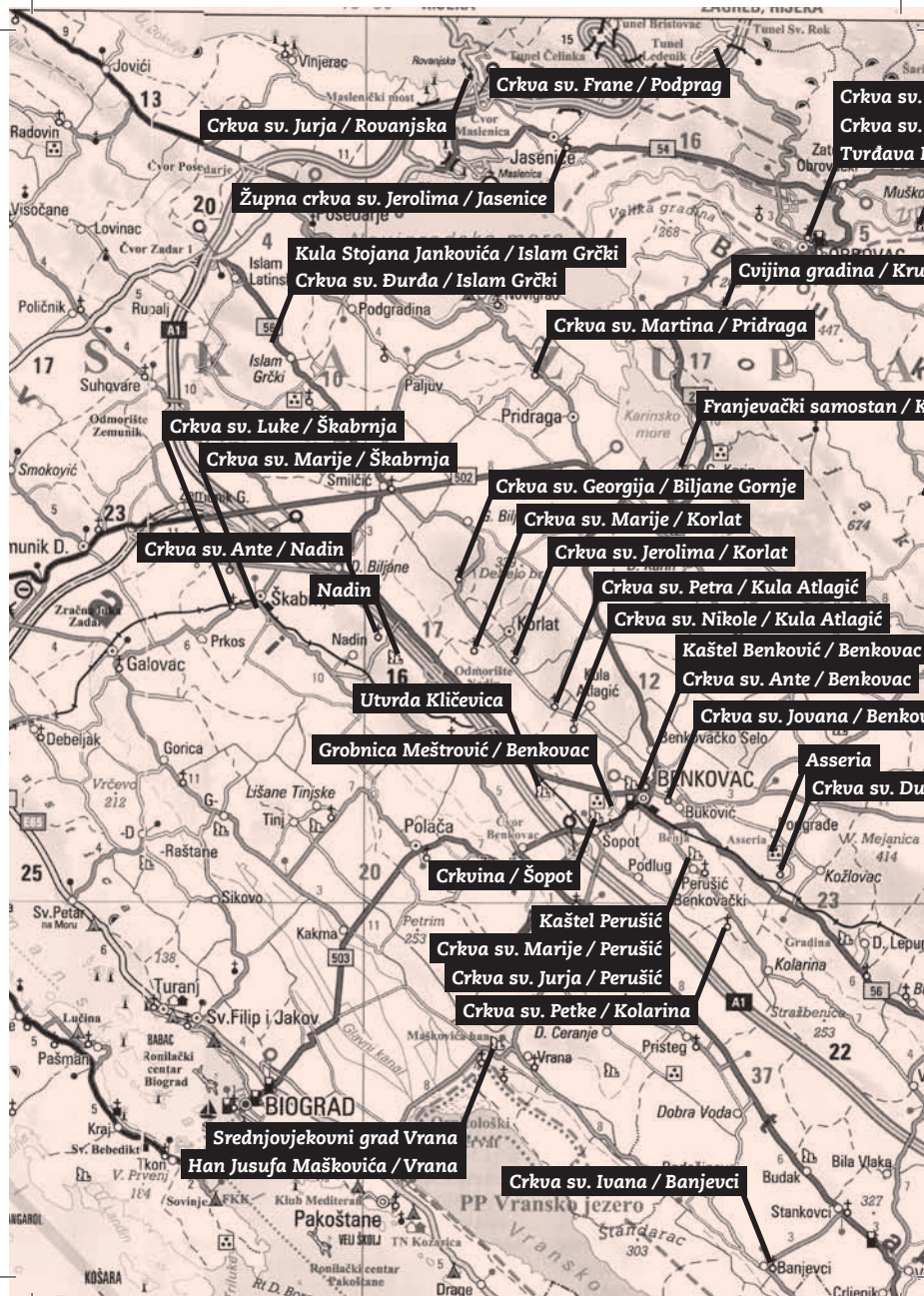

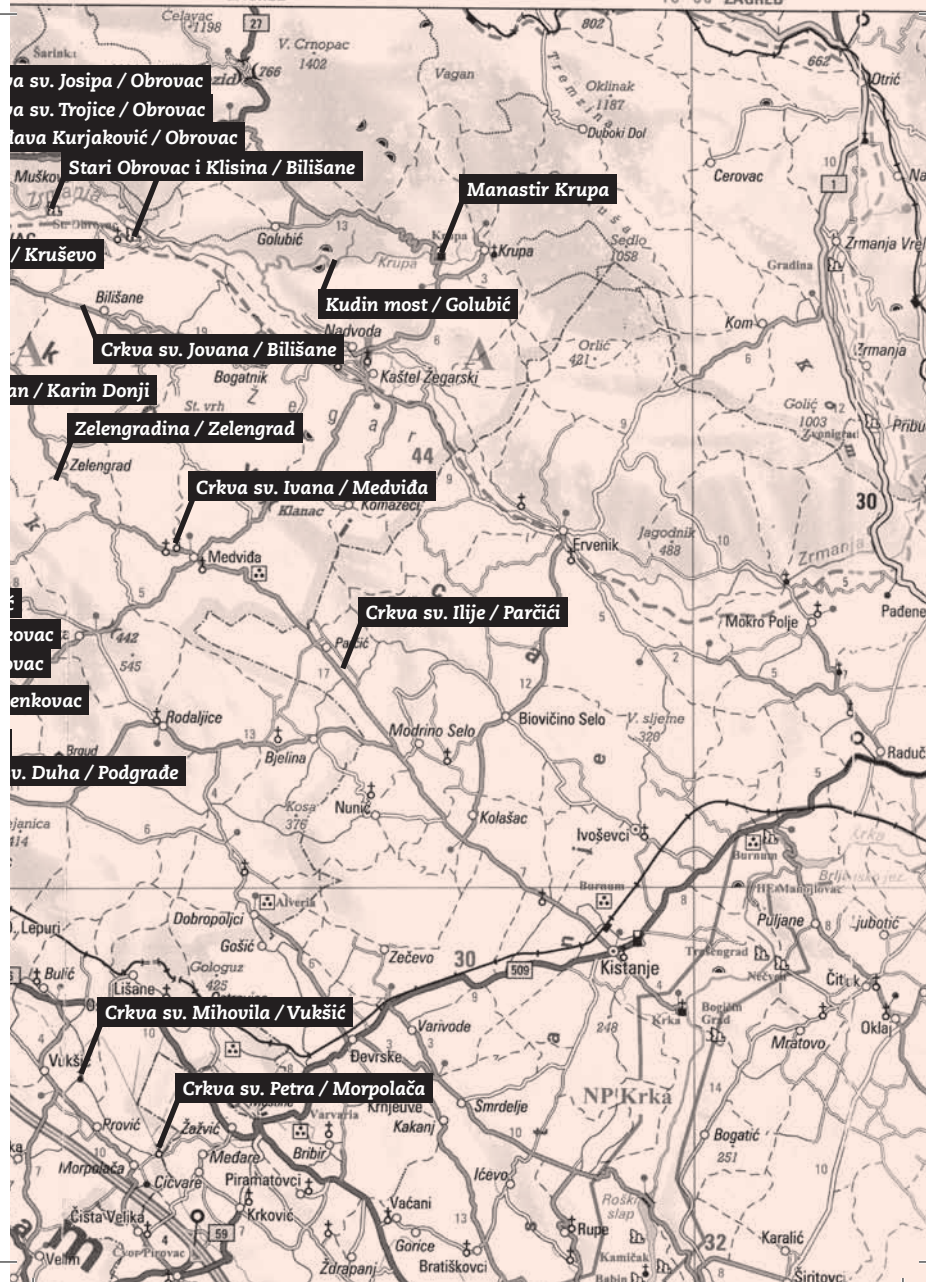

Bukovica je krševit kraj u trokutu između Benkovca, Obrovca i Knina.

Na sjeveru je omeđena rijekom Zrmanjom, na zapadu Karinskim morem, a na istoku i jugoistoku rijekom Krkom. Pretpostavlja se da je Bukovica ime dobila po nekadašnjem obilju bukove šume koja je nestala ispašom i poljodjelstvom.

Ravni kotari prostiru se od Bukovice, Benkovca i Novigradskog mora na sjeveru do tankog priobalnog pojasa od Zadra do Skradina (ušća Krke) na jugu odnosno od zaleđa Zadra na zapadu do zaleđa Skradina na istoku. Administrativno središte je grad Benkovac.

- 14 **Karta A**
- 16 Kaštel Benković / Benkovac
- 20 Crkva sv. Ante / Benkovac
- 22 Crkva sv. Jovana / Benkovac
- 24 Grobница Meštrović / Benkovac
- 26 Crkvina / Šopot
- 28 Crkva sv. Jurja / Perušić
- 30 Crkva sv. Marije / Perušić
- 32 Kaštel Perušić
- 36 Crkva sv. Petke / Kolarina
- 38 Asseria
- 46 Crkva sv. Duha / Podgrađe
- 48 **Karta B**
- 50 Han Jusufa Maškovića / Vrana
- 56 Srednjovjekovni grad Vrana
- 60 Crkva sv. Ivan / Banjevci
- 62 Crkva sv. Petra / Morpolaća
- 68 Crkva sv. Mihovila / Vukšić
- 72 **Karta C**
- 74 Utvrdna Kličevica
- 78 Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić
- 82 Crkva sv. Petra / Kula Atlagić
- 86 Crkva sv. Marije / Korlat
- 90 Crkva sv. Jerolima / Korlat
- 94 Nadin i crkva sv. Ante / Nadin
- 96 Crkva sv. Luke / Škabrnja

98	Crkva sv. Marije / Škabrnja
102	Karta D
104	Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje
106	Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki
108	Crkva sv. Đurđa / Islam Grčki
114	Crkva sv. Martina / Pridraga
118	Franjevački samostan / Karin Donji
124	Karta E
126	Tvrđava Kurjakovića / Obrovac
132	Crkva sv. Josipa / Obrovac
134	Crkva sv. Trojice / Obrovac
138	Cvijina gradina / Kruševo
144	Župna crkva sv. Jerolima / Jasenice
148	Crkva sv. Frane / Podrag
150	Crkva sv. Jurja / Rovanjaska
156	Karta F
158	Crkva sv. Jovana / Bilišane
162	Stari Obrovac i Klisina / Bilišane
164	Zelengradina / Zelengrad
168	Crkva sv. Ilije / Parčići
174	Crkva sv. Ivana / Medviđa
178	Manastir Krupa
184	Kudin Most / Golubić
186	Tlocrti
189	Popis literature

Kulturno povijesna baština

Smješteni na dodiru Bukovice i Ravnih kotara, u sjevernoj Dalmaciji, u dijelu Zadarske županije nalaze se gradovi Benkovac i Obrovac. Zbog svog zemljopisnog položaja čine važna prometna sjecišta cestovnih pravaca Zadar – Knin, Biograd – Obrovac, Novigrad – Šibenik.

Od gospodarskih grana razvijena je poljoprivreda (stočarstvo, ratarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo), prerađivačka industrija, eksploatacija pločastog kamena, obućarska i metalna industrija. Bukovicu i Ravne kotare turisti rado posjećuju zbog kvalitetne domaće hrane (janjetina, pršut, vino, voće i povrće).

Šire područje Bukovice i Ravnih kotara ima mnogo vrijednih kulturno-povijesnih spomenika od razdoblja antike preko najznačajnijeg srednjovjekovnog razdoblja do danas. U neposrednoj blizini Benkovca nalaze se ostaci rimsko-liburnskog grada Asseria (Podgrađe), zatim ostaci antičkih i srednjovjekovnih gradova Nadina (Nedinum) i Karina (Corinium), u blizini Obrovca – Cvijina gradina (Ansiunum?), ostaci srednjovjekovnih utvrda Perušić, Kličevica, Stari Obrovac, Zelengradina, Islam, te bogata srednjovjekovna sakralna arhitektura svjedočanstvo intenzivnog života tijekom čitavog srednjeg vijeka.

Kroz cijeli srednji vijek prostor Bukovice i Ravnih kotara poprište je čestih sukoba i borbi za ovaj iznimno bogat prostor. Brojne su migracije i promjene stanovništva o čemu svjedoče arhivski dokumenti kao i građevni ostaci starih sela, utvrda i crkava diljem Bukovice i Ravnih

kotara. Izrazite migracije zabilježene su tijekom i nakon osmanskih osvajanja u vremenu od XV. do XVII. st.

U XVII. st. nakon mletačkih osvajanja Benkovac i Obrovac dobivaju značenje pograničnih uporišta i važnih raskrižja koji okolne gradove sjeverne Dalmacije povezuju s unutrašnjošću.

Od sredine XIX. st. podno starih utvrda i kaštela razvijaju se današnja naselja Benkovac i Obrovac, središta Ravnih kotara i Bukovice. Radi se o naseljima prometnog i trgovačkog karaktera koji zahvaljujući bogatoj kulturno povijesnoj i prirodnoj baštini pružaju idealan prostor za život, posjet i odmor, kao i prostor za proučavanje i istraživanje bogate i burne povijesti.

Zbog svih gore navedenih činjenica nastao je i ovaj kulturno povijesni vodič, čime su autori i autorica željeli približiti bogatu kulturno povijesnu baštinu Bukovice i Ravnih kotara. ●

Marin Ćurković
Zavičajni muzej, Benkovac

Crkva sv. Petra / Kula Atlagić / 82

Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić / 78

Kaštel Benković / Benkovac / 16

Crkva sv. Ante / Benkovac / 20

Grobница Meštrović / Benkovac / 24

Utvrdna Kličevica / 74

Crkva sv. Jovana / Benkovac / 22

Crkvina / Šopot / 26

Kaštel Perušić / 32

Crkva sv. Marije / Perušić / 30

Crkva sv. Jurja / Perušić / 28

Crkva sv. Petke / Kolarina / 36

Miranje

Podlug

Perušić

G. Ceranje

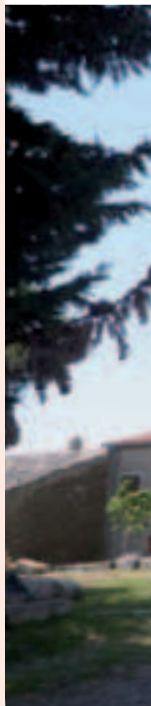
A1

Kaštel Benković / Benkovac

Na brežuljku iznad Benkovca smjestila se mala utvrda zvana Kaštel Benković, koja svojim položajem dominira čitavom benkovačkom ravnicom. Kaštel je vrlo jednostavno kameno obrambeno zdanje. Čini ga dvorište kvadratnog tlocrta u dnu kojeg je visoka četvrtasta kula, zvana sto proširena pri temelju. Kutovi zida su ojačani dvjema okruglim kulama nadograđenim za vrijeme osmanske vladavine u 16. stoljeću. Kasnije dogradnje umanjuju dojam tvrđave, koja kao povijesna vrijednost i arhitektura svog vremena predstavlja spomenik prvog reda benkovačkog kraja. Prostor Kaštela danas koristi Muzej grada Benkovca.

Iz pisanih izvora i analiza može se saznati da je Kaštel zasigurno postojao u 15. stoljeću. Osnovao ga je najvjerojatnije član obitelji Benković, koja se prvi put spominje 1468. Dok nije prestala opasnost od ratovanja imao je obrambenu ulogu, a nakon toga je jedno vrijeme bio stambeni prostor, a zatim postaje društveno vlasništvo. Neke stare kronike kažu da su kulu nad današnjim Benkovcem, na tzv. brežuljku sv. Ante, osnovali hrvatski knezovi u srednjem vijeku, a samo mjesto da je dobilo ime ►

po Benkoviću, kojemu je za vrijeme osmanske vladavine predano na upravu. Kad su Osmanlije 1527. zauzeli Benkovac, koji je pripadao Gornjoj Luci, a u crkvenom pogledu ninskoj biskupiji, taj grad postao je feud bega Benkovića iz Livna. Iz opisa bosanskog beglerbega* Ibrahimpaše iz 1620. doznajemo da je taj mali grad bio opasan jednom kulom, nenastanjenom i s malo kuća, što se ponavlja u jednom opisu iz 1624. Sastavljač povijesti zadarske plemićke porodice Begna navodi da je 1650. kula Benkovich bila zapaljena od Karla de Begne. Benkovac 1683. s ostalim mjestima potpada pod mletačku vlast. Padom Venecije cijela Dalmacija dolazi pod vlast Austrije koja, uz prekid za francuske vladavine, traje sve do 1918. Upravo u ovom razdoblju, dakle u 19. stoljeću, počinje razvoj Benkovca kao gradskog naselja ispod zidina kaštela Benković.

Kaštel treba zaštititi od propadanja do kojeg je došlo zbog dotrajalosti vezivnog materijala i lošeg održavanja. Potrebna je konzervacija i restauracija u građevinskom smislu. Međutim, potpuni cilj obnove jest oživjeti prostore Kaštela i koristiti ih u današnjem životu Benkovca. ●

Crkva sv. Ante / Benkovac

Smještena uza zid benkovačkog Kaštela, crkvice sv. Ante, benkovačkog sveca zaštitnika, čini najprepoznatljiviju benkovačku vizuru. Jednostavna je to, jednobrodna građevina, čiju bijelu fasadu oživljavaju tek ulaz i tri mala prozora na pročelju, te skladna preslica za zvona. Na bočnom zidu otvoren je i jedan polukružni prozor, tipičan za barok. Njen poseban karakter, međutim, proizlazi upravo iz njenog zanimljivog položaja – dodira s tvrđavom i stambenim objektima, s kojima čini jedan izvorni srednjovjekovni mikro ugođaj. U kući desno od pročelja sv. Ante smješten je ured Zavičajnog muzeja. Unutrašnjost je pravokutnog tlocrta, opremljena oltarom baroknih obilježja.

Zbog baroknih detalja i, osobito, zbog natpisa na oltaru, obično se kao godina izgradnje ove crkve spominjala 1743. Međutim, kako to uvjerljivo tumači fra Stanko Bačić, mnogo je vjerojatnije da je crkva postojala i znatno ranije od vremena gradnje samog Kaštela, a da je 1743. godine podignut samo spomenuti oltar. Da je crkva postojala na ovom mjestu nešto ranije govore i pronađeni dokumenti o njenoj obnovi 1726. Tom je prilikom vrlo vjerojatno doživjela i velike stilske promjene od gotike u barok, što je u to vrijeme bilo posve uobičajeno. ●

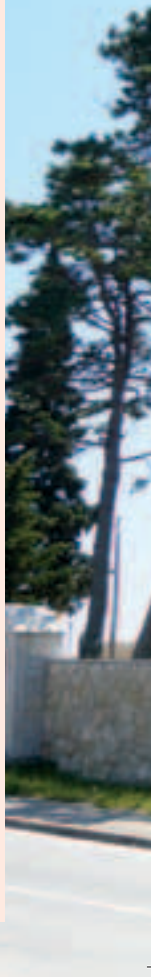

Crkva sv. Jovana / Benkovac

Crkva sv. Jovana nalazi se na istočnoj strani grada, uz cestu koja vodi prema Kninu. Sagrađena je potkraj 19. stoljeća u historicističkom neobizantskom stilu. Ima križni tlocrt s kupolom na osmerostranom tamburu na sjecištu. Bočni krakovi križa zaobljeni su, a na istočnom kraju, iza apside diže se zvonik. Nedavna restauracija eksterijera ostavila ju je neožbukanu, otkrivši tako njenu kamenu strukturu. U njejoj blizini može se vidjeti i kuća u kojoj je u 18. stoljeću stolovao Simeon Končarević, dalmatinski pravoslavni episkop. U crkvi je ikonostas iz 19. stoljeća.

Današnja crkva sv. Jovana Preteče sagrađena je, kako je zabilježeno i na natpisu nad bočnim ulazom u crkvu, 1885. godine, pri carevanju austrougarskog cara i kralja Franje Josipa I *. Na njenom je mjestu bila stara crkva posvećena sv. Ivanu, a još prije nje zabilježeno je na istom mjestu postojanje srednjovjekovne crkve sv. Vida na lokalitetu Vuković. ●

* Za Dalmaciju i Istru Franjo Josip je car, dok je za Hrvatsku i Slavoniju kralj. Naime statusi ovih zemalja u Monarhiji nisu bili izjednačeni.

Grobnica Meštrović / Benkovac

Na benkovačkom gradskom groblju nalazi se jedna vrlo zanimljiva i vrijedna kapelica, o čemu ni mnogi Benkovčani ne znaju mnogo. Radi se o obiteljskom mauzoleju, kojeg je, kako nas to obavještava natpis nad ulazom, 1905. godine dao sagraditi g. Ivo Meštrović, pok. Mate, za svoju suprugu Jelu i sebe.

Mauzolej, odnosno kapela Meštrović, jednostavna je pravokutna građevina s dvoslivnim krovom, po jednim četvrtastim malim otvorom na bočnim zidovima i bogato oblikovanim pročeljem, u secesijskom stilu, koji je u to vrijeme bio vrlo moderan. Kapelu je sagradio i likovno oblikovao slavni kipar Ivan Rendić, autor velikog broja skulptura, među kojima i niza nadgrobnih spomenika na grobljima diljem Hrvatske.

Kapelica je do nedavno bila u prilično lošem stanju, oštećenog krova i zidova, no u vrijeme izlaska ove publikacije očekuje se dovršetak obnove. ●

Crkvina / Šopot

Šopot je selo u neposrednoj blizini Benkovca. Na lokalitetu Crkvina, nedaleko željezničke pruge i šopotskog izvora pitke vode, otkriveni su ostaci srednjovjekovne crkve, od koje su danas vidljivi samo temelji, i razni ulomci kamene oltarne pregrade ukrašeni srednjovjekovnim pleteterom i tekstom na latinskom jeziku. Greda i zabat oblikovani su na način karakterističan za hrvatsku predromaničku umjetnost. Gornji rub ukrašen im je motivom kuka, a u trokutu zabata prikazan je križ oblikovan trostrukim pleteterom, ispod kojega je sa svake strane po jedna ptica.

Međutim, ono što ovim ulomcima daje povijesnu važnost je ulomak teksta koji navodi ime hrvatskog kneza Branimira. Taj natpis prva je pojava hrvatskog imena na kamenom spomeniku. Ime kneza Branimira pronađeno je, inače, na još tri kamena ulomka iz 9. stoljeća. Osim u Šopotu, pronađeni su u Mudu kod Sinja, na kojem je uklesana i godina 888., zatim u Ninu, gdje se naziva knezom Slavena, te u Ždrapnju kod Skradina. Fragmenti iz Šopota mogu se razgledati u Arheološkom muzeju u Zadru. Prepostavlja se da je upravo u blizini izvora Šopot, pu kojem je naselje i dobilo ime, bilo mjesto gdje se tijekom srednjeg vijeka sastajao sabor hrvatskih plemićkih rodova. Temelji crkve u kojoj je natpis s oltarne pregrade pronađen pripadaju kasnijem razdoblju, pa neki smatraju da je crkva koju je knez Branimir podigao u 9. stoljeću negdje u blizini. ●

Crkva sv. Jurja / Perušić

Crkva sv. Jurja nalazi se preko puta nove župne crkve, odmah uz cestu koja vodi kroz Perušić. Ispred i oko nje postoji lijepa čistina s koje se pruža krasan pogled na okolni prostor.

Najstarija crkva u Perušiću, prva mjesna župna crkva, podignuta pokraj župne kuće, mogla bi se datirati u 12./13. stoljeće. Između dva svjetska rata doživjela je znatne preinake: otvoren je novi ulaz u crkvu, što je za nedavne obnove vraćeno u prvobitno stanje. Crkva je presvođena, a nad ulazom je zvonik na preslicu. Unutarnji zidovi raščlanjeni su slijepim lukovima i lezenama.

Naslonjena na zid crkve nalazi se stara župna kuća, izgrađena 1729. godine na mjestu, kako se smatra, još starije župne kuće, izgrađene zajedno s crkvom u 12. ili 13. stoljeću. ●

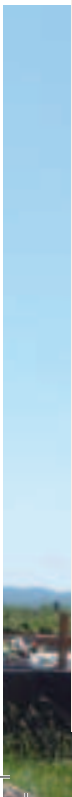

Crkva sv. Marije / Perušić

Ostaci crkve sv. Marije nalaze se na perušićkom groblju, na uzvisini nedaleko ostataka srednjovjekovnog kaštela. Ono što se može vidjeti je pločnik crkve s nekoliko nadgrobnih ploča, cipus (nadgrobnji spomenik), krstionica i komadić zida svetišta.

Crkva Uznesenja sv. Marije u Perušiću nalazila se na gradini u Perušiću. Sada su ovdje, nakon stradavanja u posljednjem ratu, samo ruševine. Crkva se nalazila na mjesnom groblju. Prvi put se spominje, kao i Kaštel u Perušiću, 1449. godine. Izgrađena vjerojatno u 14. ili 15. stoljeću i bila je gotičkih karakteristika. Obnovljena je u 18. stoljeću, kada je i produžena. Tad je dobila i preslicu na pročelju i polukružne prozore. Bila je to jednobrodna građevina, s pravokutnom apsidom i šiljastim svodom s pojasnicama.

Imala je barokni oltar sa slikom Uznesenja Marijina, datiranom 1845. Na pročelju je stajao reljefni grb s prikazom stabla iz Rajskog vrta sa likom zmiје. Lijevo i desno od stabla bila su slova G, odnosno P. To su vjerojatno inicijali vlasnika Kaštela i crkve Gašpara Perušića, po kojem je i mjesto dobilo ime. ●

Kaštel Perušić

Kaštel, ili ono što je od njega ostalo, nalazi se u Perušiću, a do tamo iz Benkovca možete i pješice. Put do Kaštela nije označen – kraj trafostanice put vas vodi uzbrdo, pa ćete, kad se uspnete, ugledati ovu nekoć sigurno impozantnu utvrdu. Njezin današnji izgled nažalost nije dostojan njezine veličine. Objekt je zarastao u visoku travu, a zidovi su urušeni. Isplati se popeti gore radi krasnog pogleda na okolicu. Ostaci porušenog Kaštela nalaze se na brijegu iznad Perušića. Kao i obližnja crkva Marijina uznesenja, u dokumentima se prvi put spominje 1449. Smatra se da je Kaštel podignut u 14. ili 15. stoljeću, a svoj je izvorni izgled sačuvao do 1944. kad je porušen. Vidljivi su ostali tek ostaci vanjskog zida.

Nedaleko Perušića protezala se u 15. i početkom 16. stoljeća granica između Mletačke Republike i Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Osmanlije su ga zauzele 1523. godine, nakon što je bosanski sandžak-beg Gazi-Husein-beg obližnju Ostrovcu osvojio za sultana Sulejmana Veličanstvenog. Zahvaljujući činjenici da nije bio branjen, pošteđen je razaranja, kao i okolne crkve. Kaštel je ostao pod osmanskom upravom do 1647. kad su ga za Kandijskog rata morali napustiti. Međutim, pod njihovom je vlašću bio još i između 1670. i 1683. nakon čega su ga u potpunosti napustili. Kaštel je bio četvrtastog tlocrta. Na uglovima su zidovi bili pojačani četverokutnim kulama, dok je središnjim dijelom dominirala okrugla kula visoka 18 metara. ●

Crkva sv. Petke / Kolarina

Da biste došli do ove crkve, morate se spustiti u polje s ceste koja od Perušića vodi u Kolarinu. Nema do nje, nažalost, nikakvih oznaka, a i ponešto je skrivena od pogleda zbog raslinja, pa morate malo pogađati gdje je. Ipak, budući da se nalazi na groblju, okružena je karakterističnim stablima i grmljem, pa ćete kad ih ugledate skrenuti na neasfaltirani put nizbrdo, ili još bolje, parkirati pa nastaviti do nje pješice. Crkva je, inače, ako izuzmemo nešto nepredviđene vegetacije po krovu, u jako dobrom stanju, barem gledano izvana. Osobine dijeli s grupom crkvice iz istog vremena: sv. Ivanom u Banjevcima, sv. Arandelima u Miranjima i sv. Mihovilom u Vukšiću. Sve su ove crkve romaničke jednobrodne građevine s poluoblom apsidom i polualjkastim svodom. Sv. Petka je znatno izmijenila prvotni izgled, a najbolje je sačuvan portal s izrazitim romaničkim osobinama. Uokvirena luneta ukrašena je reljefnim križem. Prozor na južnom zidu također je romaničkog oblika.

Sv. Petka (Paraskeva) u Kolarini kod Perušića još je jedna romanička crkva iz 12./13. stoljeća. Prvotno je bila posvećena sv. Jurju i pripadala srednjovjekovnom Podluzju, gdje je bio nastanjen rod Jamometa. Od 18. stoljeća crkvicu koriste pravoslavni vjernici, koji su joj dodali bogato izrađen ikonostas. On je nastao u dvije faze: starijoj (krajem 18. i početkom 19. stoljeća), i novijoj, 1892., kada ga je dovršio slikar Dane Petranović. ●

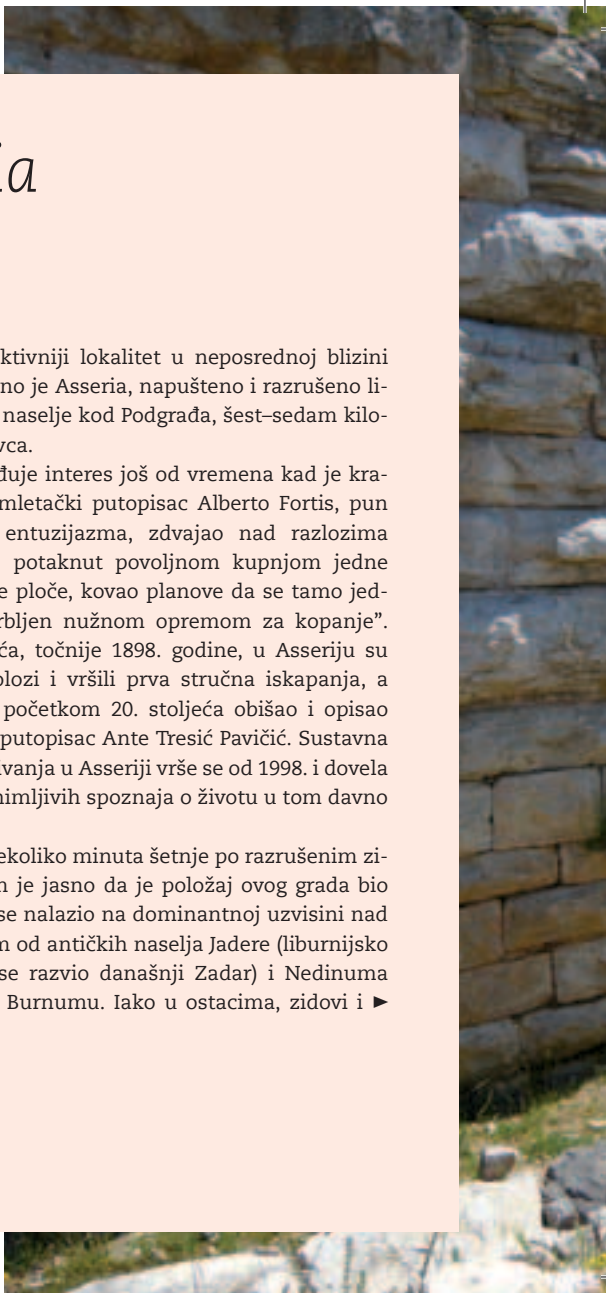

Asseria

Turistički najatraktivniji lokalitet u neposrednoj blizini Benkovca zasigurno je Asseria, napušteno i razrušeno liburnsko i rimsko naselje kod Podgrađa, šest-sedam kilometara od Benkovca.

Asseria pobuđuje interes još od vremena kad je krajem 18. stoljeća mletački putopisac Alberto Fortis, pun prosvjetiteljskog entuzijazma, zdvajao nad razlozima njene propasti i, potaknut povoljnom kupnjom jedne drevne nadgrobne ploče, kovao planove da se tamo jednom vrati "opskrbljen nužnom opremom za kopanje". Potkraj 19. stoljeća, točnije 1898. godine, u Asseriju su došli bečki arheolozi i vršili prva stručna iskapanja, a njene ostatke je početkom 20. stoljeća obišao i opisao poznati pjesnik i putopisac Ante Tresić Pavičić. Sustavna arheološka istraživanja u Asseriji vrše se od 1998. i dovela su do mnogih zanimljivih spoznaja o životu u tom davno nestalom gradu.

Dovoljno je nekoliko minuta šetnje po razrušenim zidovima i već vam je jasno da je položaj ovog grada bio vrlo važan. Grad se nalazio na dominantnoj uzvisini nad prometnim putem od antičkih naselja Jadere (liburnijsko naselje iz kojeg se razvio današnji Zadar) i Nedinuma prema Varvariji i Burnumu. Iako u ostacima, zidovi i ►

Asseria

danas djeluju vrlo moćno, kiklopski, na mjestima debeli preko tri metra. Lako se razlikuju zidovi iz doba klasičnog Rima–rustični, ali pravilno oblikovani i slagani, od onih iz kasnoantičkog, nemirnog doba seoba naroda kad je pred onim prvim zidom sagrađen drugi, niži i rustičniji, sastavljen od različitih ulomaka ranijih zgrada arhitrava, oltara, nadgrobnih spomenika. Početkom 2. stoljeća kroz Asseriju je, predvodeći čitavu vojsku na putu u Daciju, prošao car Trajan, za čijeg je vladanja Rimsko carstvo doseglo najveći opseg i moć. U spomen na taj događaj Asserijati su podigli slavoluk na jednom od ulaza u grad.

O životnom standardu nekadašnjih stanovnika svjedoči i akvadukt koji je donosio vodu iz obližnjeg Lisičića, te forum na kojem su bile važne javne zgrade. O tome govore i brojni kameni nadgrobnih spomenici različitih tipova koji su tamo pronađeni: cipusi, stele i nadgrobnice. Osim uklesanih natpisa koji nam govore o stanovnicima Asserije, ti su spomenici važni i kao primjeri antičke skulpture. Osim nadgrobnih spomenika arheolozi su iz ruševina izvukli i ulomke različitih elemenata arhitekture i skulpture, od kojih je zasad najzanimljiviji veliki kameni oltar, koji je, kao građevinski materijal, bio ugrađen ►

Asseria

u kasnoantički zid. Oltar je oblika kvadra i izvorno se, vjerojatno, nalazio negdje na forumu. Na njegovoj široj stranici je reljef kapitolijske vučice s Romulom i Remom, a na užim stranicama su prizori vezani za prinošenje žrtve – vođenje bika i libacija (kasnoantički obred štovanja vode). Ovaj se oltar, kao i neki drugi vrijedni nalazi mogu razgledati u Zavičajnom muzeju u Benkovcu.

Slavno doba Asserije davno je prošlo. Jedini znak stoljetnog kontinuiteta na ovome mjestu je krhka crkvice sv. Duha, koja postojano čuva mjesto kršćanskog štovanja od kasne antike pa sve do danas. Današnja globalna informiranost, pojačani interes za putovanja i upoznavanje kultura koje su nam daleke, bilo u prostoru ili vremenski, otvaraju mogućnost da ruševine Asserije ožive i privuku, osim arheologa/inja, i brojne druge znatiželjnike/ce.●

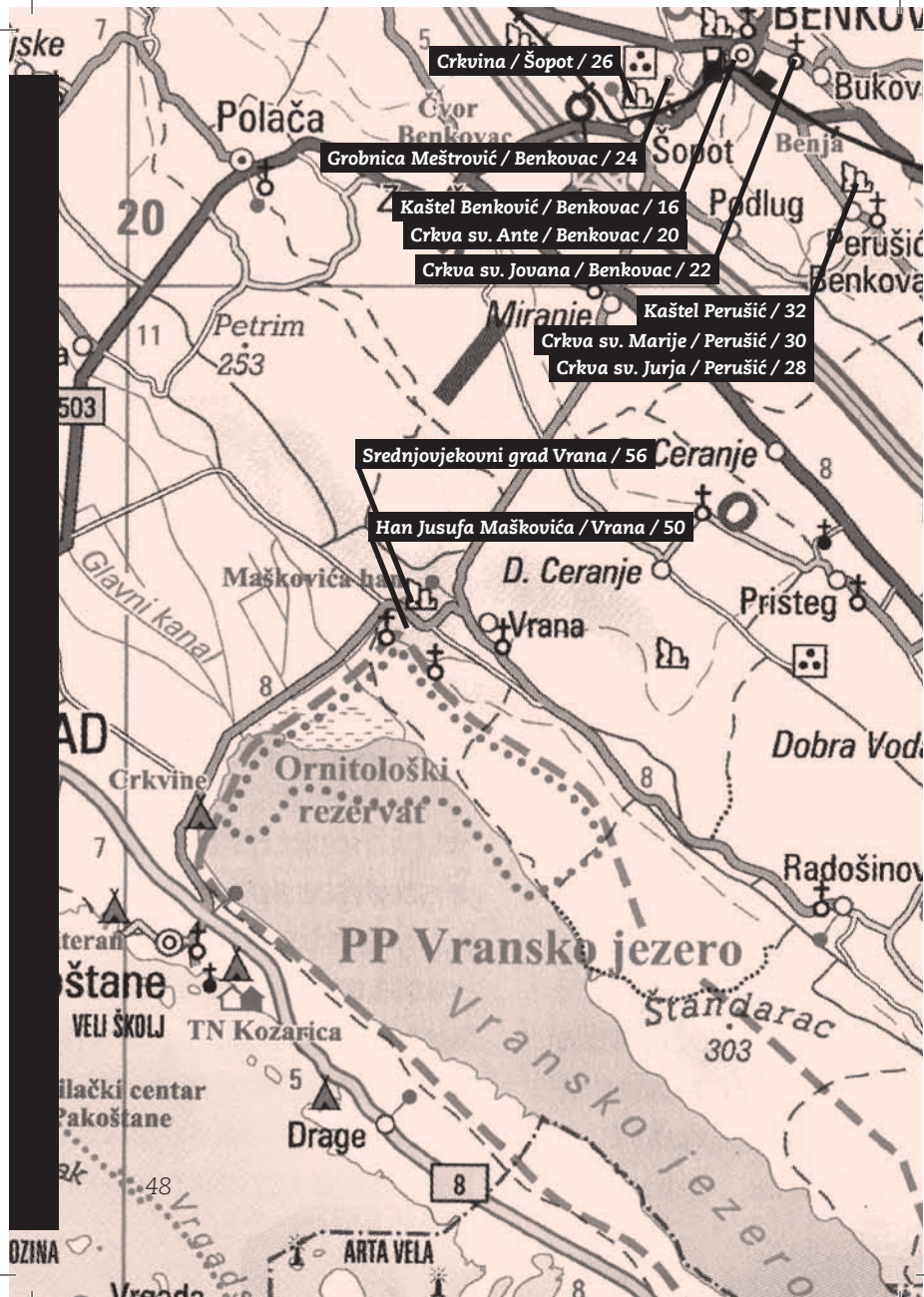

Crkva sv. Duha / Podgrađe

Moćni kameni blokovi redom: liburnske, rimske, pa kasnoantičke gradine već stoljećima leže napušteni nadomak Podgrađa – jedini ustrajni znak kontinuiteta je mala crkva okružena grobovima, sasvim prikladno posvećena sv. Duhu. Nalazi se na mjestu gdje je nekad bio rimski forum, dakle u samom srcu Asserije. Danas je to duguljasta jednobrodna crkva sa kvadratnom apsidom, neobično asimetričnog pročelja s tankom preslicom za zvono. Na pročelju su jednostavna vrata iznad koji se nalazi otvor u obliku križa. Drugi ulaz je na južnom zidu. Budući da crkva nije ožbukana, vidimo kamenu građu različitih dimenzija, načina obrade i slaganja.

Današnje selo Podgrađe ne nalazi se na mjestu srednjovjekovnog Podgrađa, koje je, kao sjedište sudbenog stola plemstva starohrvatske županije Luke, imalo istaknutu povijesnu ulogu. Ono je bilo bliže Asseriji i, prema tome, crkvi sv. Duha. Današnja crkvice sagrađena je 1700. godine, nakon konačnog odlaska Osmanlija, na ostacima romaničke crkve sv. Pavla, koja je za vrijeme osmanske vladavine bila razrušena. Još prije romaničkog sloja crkve, na tom mjestu se nalazila starokršćanska crkva sa kvadratnim narteksom, koji je, kako se čini, u vrijeme prvih kršćanskih zajednica na Asseriji izvorno bio kršćanski mauzolej. Oblu apsidu kakvu je ova građevina imala u svim svojim fazama zamijenili su pravokutnom (kakvu je danas vidimo) austrijski arheolozi, koji su vršili prva istraživanja 1898. ●

Crkvina / Šopot / 26

Grobница Meštrović / Benkovac / 24

Kaštel Benković / Benkovac / 16

Crkva sv. Ante / Benkovac / 20

Crkva sv. Jovana / Benkovac / 22

Kaštel Perušić / 32

Crkva sv. Marije / Perušić / 30

Crkva sv. Jurja / Perušić / 28

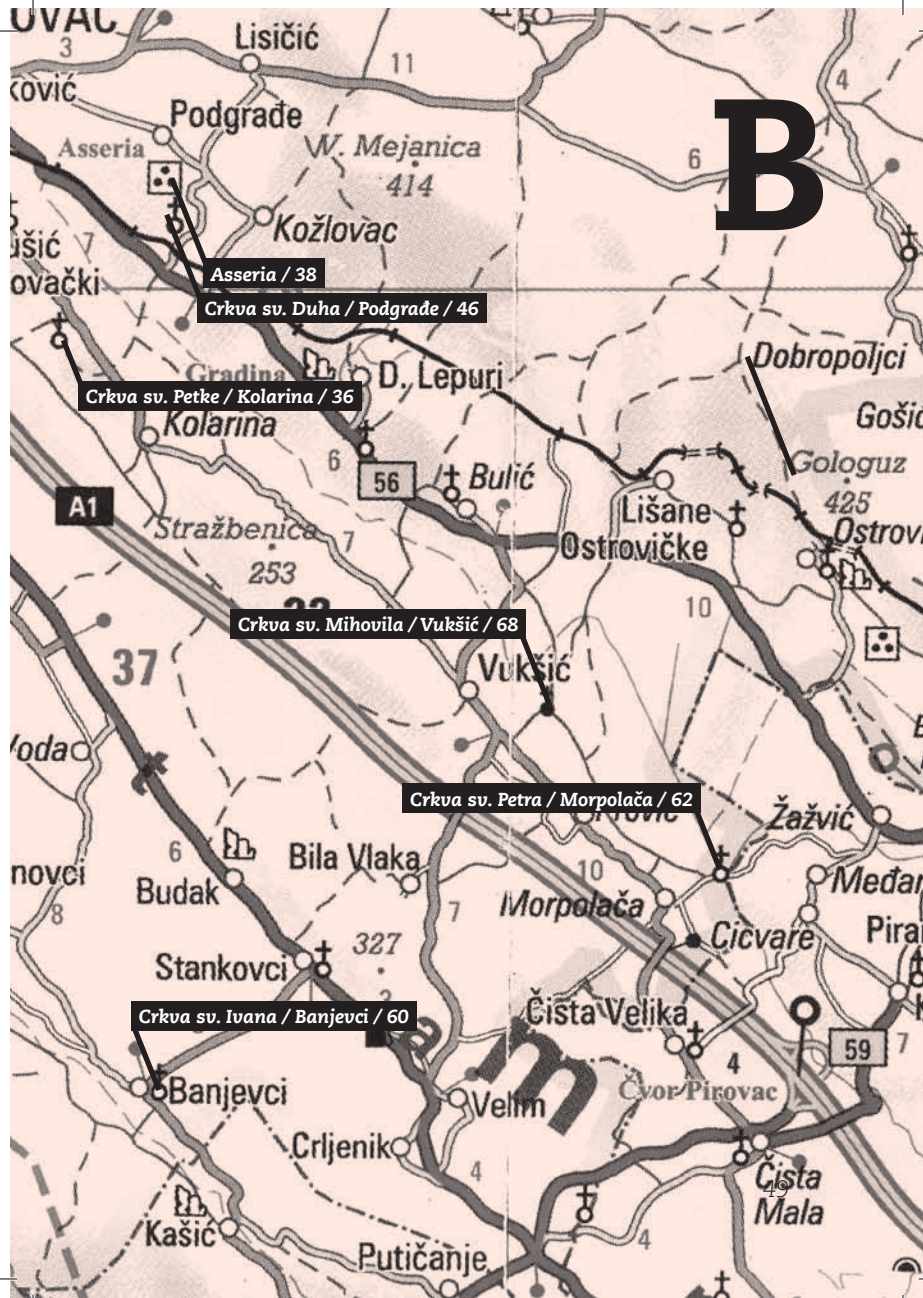
Srednjovjekovni grad Vrana / 56

Han Jusufa Maškovića / Vrana / 50

PP Vransko jezero

8

B

Han Jusufa Maškovića / Vrana

Han, ili karavansaraj, je u orijentalnim zemljama naziv za odmorišta koja su se nekad gradila uzduž važnih puteva za umorne putnike, a pritom su doprinosila i protoku roba i ideja. Tipičan han bio je, upravo kao i ovaj vranski, pravokutnog tlocrta, okružen izvana visokim zidom. U sredini je pravokutno dvorište okruženo prostorijama za smještaj putnika i njihovih životinja. Maškovićev han nalazi se uz samu cestu koja iz Benkovca, preko Miranja, vodi u Vranu i dalje, pored Vranskog jezera u Pakoštane. Nije prezentiran onako kako bi, zbog svoje važnosti, trebao biti. Okoliš bi trebalo očistiti i urediti, a samu zgradu obnoviti i otvoriti posjetiteljima. Vanjski zidovi hana su u priličnoj mjeri očuvani, a uokolo same zgrade može se naći razbacanog građevnog materijala koji joj pripada. Očuvana je i glavna zgrada, te ostaci zgrada na istočnoj i zapadnoj strani, na kojima se mogu uočiti i lukovi karakteristični za orijentalno graditeljstvo. ►

Gradnju hanova omogućavali su svojim donacijama bogati i pobožni pojedinci, poput Maškovića, koji su na taj način doprinosili svojoj zajednici. Mašković je svoju zadužbinu dao sagraditi 1644. upravo u rodnoj Vrani, koju je davno napustio, ali je očito nije zaboravio. Međutim, zbog njegove prerane smrti već 1645. han nije dovršen onako kako je bio zamišljen. Tijekom stoljeća doživio je i znatne preinake i oštećenja. Unatoč tome, ostaje najznačajniji spomenik islamske svjetovne arhitekture u Hrvatskoj.

Moćni kapudan-paša (admiral osmanske ratne mornarice) i sultanov miljenik Jusuf Mašković, jedan od najutjecajnijih ljudi Osmanskog carstva, rodio se u Vrani 1606. Od skromnog seoskog momka uzdigao se, zahvaljujući sposobnosti i okretnosti, do visokog položaja. Predvodio je vojsku osmanskog carstva u Kandijskom ratu protiv Mletaka i 1645. zauzeo Kretu. Povijest ga pamti kao uzornog vojskovođu, koji se časno ponio prema poraženim i zarobljenim Mlečanima, dopustivši im da slobodno napuste otok. Ovaj ga je potez, međutim, koštao života. Upao je u nemilost sultana i 1645. je smaknut u Carigradu. ●

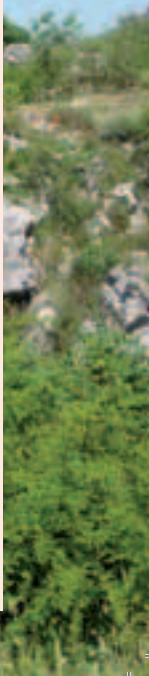
Srednjovjekovni grad Vrana

Vozeći se od Benkovca prema Pakoštanima, cesta prolazi kroz selo Vranu, koja je u srednjovjekovnoj Hrvatskoj bila jedan od važnih centara moći. Od povijesnog sjaja danas je, nažalost, malo vidljivog. Neupućeni putnik može, štoviše, lako proći kroz ovo mjesto, a da niti ne primijeti dva kapitalna objekta ovdašnje kulture i povijesti, iako se oba nalaze uz samu cestu: vranski stari grad i han Jusufa Maškovića. To se pogotovo odnosi na vranski srednjovjekovni grad, koji je zaista u lošem stanju, rasutih zidova zaraslih u trnje, turistima posve nedostupan i nezanimljiv. Zaštita i obnova ovog objekta, te njegova kvalitetna prezentacija najširoj javnosti bila bi višestruko korisna. Procijenjuje se da je ovaj objekt sačuvan u tek oko 20% svog oblika. Nešto bolje je sačuvan južni zid sa završnim vijencem i jednim od vrata, zatim kvadratna kula i samostanska kapela. Također je vidljiv i obrambeni opkop oko cijele utvrde. ►

Srednjovjekovni grad Vrana

Vranska tvrđava spominje se od 9. stoljeća. Tu se u početku nalazi benediktinski samostan kojeg je kralj Zvonimir u 11. stoljeću darovao Svetoj stolici. Od 12. do početka 14. stoljeća u vranskom su samostanu Templari, a nakon njih preuzimaju ga Ivanovci. Među priorima ovog samostana bile su i neke glasovite povijesne ličnosti poput bana Ivana Paližne u 14. stoljeću, i bana Petra Berislavića, koji se istakao u obrani ovog dijela Dalmacije od Osmanlija. U tim je ratovima Osmansko carstvo 1529. preuzelo upravu nad Vranom, čime je izgubila važnost kršćanskog središta. U Kandijskom ratu (1647.) Vranu su privremeno zauzeli Mlečani i tada su je, prije povratka Osmanlija, najvećim dijelom i srušili. Tvrđava se nije više nikad obnovila, nego je njena devastacija nastavljena do naših dana. ●

Crkva sv. Ivana / Banjevci

Crkva svetoga Ivana Krstitelja vrlo je zanimljiva romanička građevina iz 12. stoljeća. Kao i sv. Mihovil u Vukšiću, sv. Petka u Kolarini i sv. Mihovila u Miranjima, radi se o jednobrodnoj crkvi s poluoblom apsidom i poluvaljkastim svodom. Sličnost s crkvom u Miranjima još je veća, jer obje na pročelju imaju kulu-zvonik. Zvonik sv. Ivana jednako je širok kao i sama crkva, a iste su im i tehnike zidanja. Uzduž bočnih zidova crkva je ojačana potpornjima pravokutnog presjeka.

Prvobitni oblik crkve sačuvao se do današnjih dana. Sa sjeverne strane do oltara proširena je kako bi se dobio prostor za sakristiju i vjernike (sakristija se u spisima prvi put spominje 1822.). Crkva ima okruglu apsidu: prostor između baroknog oltara i apside ispunjen je kamenjem. Dva sjeverna kontrafora (zidna podupirača) uklopljena su u zidove proširenoga dijela crkve ili sakristije. Tek je 1718. godine crkva obnovljena. ●

Crkva sv. Petra / Morpolača

Crkvu sv. Petra naći ćete tako da iz Benkovca krenete prema Vukšiću. Možete ići kroz Perušić i Kolarinu, a možete i cestom prema Kožlovcu i Lepurima. Kad dođete u Vukšić, nastavljate kao da ćete prema Šibeniku, ali morate skrenuti istočno, prema selu Proviću. Morpolača je iza Provića, nekih 7–8 kilometara od Vukšića. Crkva se nalazi usred prostranog polja, a ne u samom selu. Na nju vas, nažalost, ništa ne upućuje, nikakvi putokazi ni oznake. Kraj trafostanice skrene se lijevo na bijeli put i, nakon nakon nekog vremena, doći ćete ravno pred ovaj zaštićeni spomenik kulture. Fasadu bi trebalo očistiti od grafita, drveni strop zvonika bi trebalo popraviti, te, svakako, uz cestu postaviti oznake tako da ovu vrijednu građevinu lakše možemo naći.

Ovu crkvu, po mišljenju Ive Petriciolija, treba datirati u razdoblje rane romanike. Za razliku od sv. Ivana u Banjercima, koji također ima istaknut zvonik na pročelju, zvonik sv. Petra je uži od same crkve. Radi se o jednojstavnoj, jednobrodnoj građevini sa nekom vrsti izdužene, polualjkasto nadsvođene zaobljene apside. ►

Zvonik je kvadratne osnove i jednom stranom priljubljen uz crkvu. Preostale tri strane raščlanjene su visećim slijepim lukovima, a sam vrh s jednostrukim otvorom nastao je kasnije. Prizemlje zvonika ima zidani svod. Crkva je zaštićeni spomenik kulture i obnovljena je 1988.

U zvoniku nasuprot ulaznim vratima s desne strane nalazila se kamenica za blagoslovljenu vodu, postavljena na nadgrobni spomenik koji je upotrijebljen za podnožje kamenici. Na spomeniku se primjećivalo samo nekoliko starohrvatskih slova. Ostali dio natpisa bio je premazan malterom vjerojatno u doba postavljanja spomenika ispod kamenice. Nakon uklanjanja maltera na nekim se mjestima primjećuju ostaci vapna čvrsto srasli s kamenom. Slova u natpisu nisu oštećena, osim prvoga kraka slova M u petome redu. Pismo na spomeniku je bosančica. Spomenik se bez dvojbe nalazio na groblju uz crkvu, pa je svojedobno poslužio kao postolje za kamenicu kod ulaza u crkvu. ●

Crkva sv. Mihovila / Vukšić

Vukšićka crkva sv. Mihovila nalazi se, zapravo, u polju nedaleko samog Vukšića, nekakvih petnaestak kilometara jugoistočno od Benkovca. Do tamo se može doći na dva načina. Možete krenuti cestom prema Kninu i skrenuti desno nakon Bulića. Put će vas odvesti do središta mjesta, gdje trebate skrenuti lijevo, prema Šibeniku. Nakon kojeg kilometra doći ćete do odvojka koji vodi desno, za Stankovce i Pirovac, a vi trebate produžiti ravno još otprilike 300 metara. Tu se odvaja put lijevo koji će vas dovesti ravno na vukšićko groblje, tj. pred crkvu sv. Mihovila. Druga varijanta je krenuti iz Benkovca, preko željezničke pruge, prema Perušiću i Kolarini. U tom slučaju proći ćete čitavom duljinom Vukšića oko 4,5 kilometara, doći do odvojka za Stankovce i Pirovac, nakon kojeg nastavljate ravno još 300 metara, dolazite do lijevog odvojka koji vas vodi do crkve. Kako se Vukšić nalazi na kosini brijega koji se proteže paralelno s poljem, pogledom ćete moći obuhvatiti prilično veliko područje na suprotnoj strani polja. Prema sjeveroistoku, vidi se, na primjer, ►

karakteristični oblik Mačkova kamena iznad sela Ostrovice, koja je, nekad davno, u srednjem vijeku, bila važno uporište Šubića Bribirskih.

Sama crkva je sasvim jednostavna i naizgled skromna, ožbukana jednobrodna crkvice s produljenim pravokutnim svetištem i preslicom na golom pročelju, okružena grobovima. Osobito se ističe masivni kameni križ uz južnu fasadu.

Crkva izgleda skromno, ali ima jako dugu povijest. Pretpostavlja se da je na ovom mjestu postojala jako stara, predromanička ili starokršćanska građevina. Produljeno pravokutno svetište današnjeg zdanja zapravo je izvorna crkva sv. Mihovila koja je sagrađena negdje u 12. ili 13. stoljeću, u doba romanike. Ta je crkvice, poput srodnih crkava u Banjevcima, Miranjima i nedalekoj Kolari, imala poluoblu apsidu i poluvaljkasti svod. Današnji izgled rezultat je nekoliko pregradnji, koje su uslijedile nakon prestanka ratova s Osmanlijama. Apsida je porušena, a originalna crkva postala je svetište dograđenoj, koju danas vidimo. Dograđeni dio se prilično skladno nadovezuje na izvornu crkvu, koristeći istovjetne oblike prozora i vrata na oba dijela. ●

Zemunik G.

Smilčić

Čvor Zadar 2

Crkva sv. Luke / Škabrnja / 96

Crkva sv. Marije / Škabrnja / 98

D. Biljane

Škabrnja

Crkva sv. Ante / Nadin / 94

Prkos

Nadin

vac

16

Gorica

Raštane

Lišane Tinjske

Tinj

Polać

-Raštane

20

Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje / 104

Crkva sv. Marije / Korlat / 86

Crkva sv. Jerolima / Korlat / 90

Crkva sv. Petra / Kula Atlagić / 82

Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić / 78

Uturda Kličevica / 74

Crkvina / Šopot / 26

Grobnica Meštrović / Benkovac / 24

Kaštel Benković / Benkovac / 16

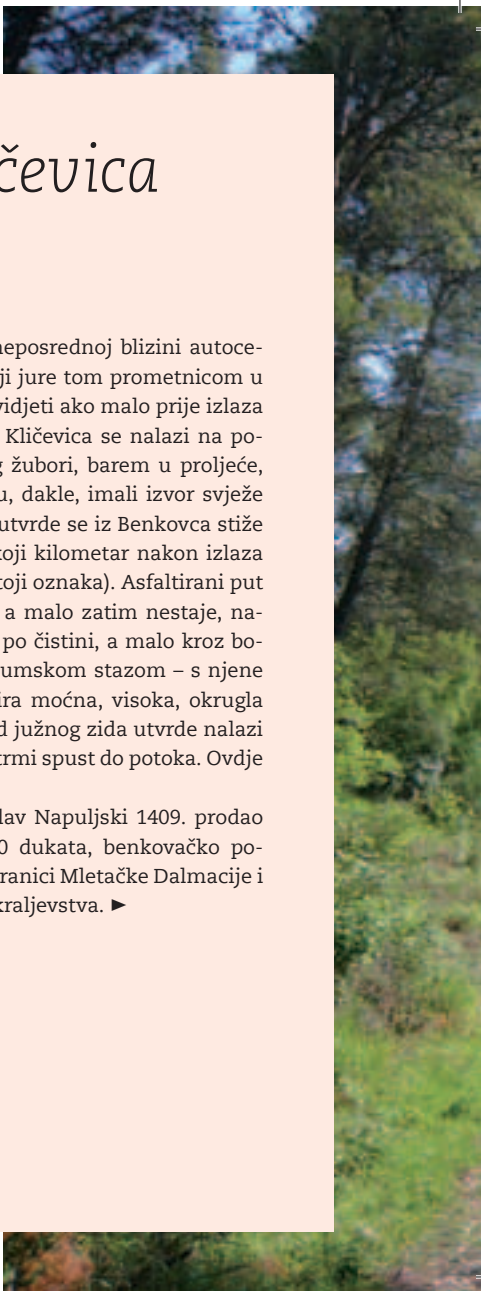
Crkva sv. Ante / Benkovac / 20

Crkva sv. Jovana / Benkovac / 22

Utvrdica Kličevica

Utvrdica Kličevica nalazi se u neposrednoj blizini autoceste Zagreb – Split, pa je svi koji jure tom prometnicom u pravcu Splita mogu nakratko vidjeti ako malo prije izlaza za Benkovac pogledaju lijevo. Kličevica se nalazi na povišenom položaju ispod kojeg žubori, barem u proljeće, istoimeni potok. Stanovnici su, dakle, imali izvor svježeg vode odmah ispod zidina. Do utvrde se iz Benkovca stiže cestom prema Zadru ako se koji kilometar nakon izlaza iz Benkovca skrene lijevo (postoji oznaka). Asfaltirani put vodi preko željezničke pruge, a malo zatim nestaje, nastavlja se makadamom, malo po čistini, a malo kroz borovu šumu. Utvrdi se prilazi šumskom stazom – s njene stražnje strane kojom dominira moćna, visoka, okrugla kula na sjevernom uglu. Ispred južnog zida utvrde nalazi se mala čistina, ispod koje je strmi spust do potoka. Ovdje je i ulaz.

Kad je ugarski kralj Ladislav Napuljski 1409. prodao Veneciji Dalmaciju za 100.000 dukata, benkovačko područje odjednom se našlo na granici Mletačke Dalmacije i Hrvatske u sastavu Ugarskog kraljevstva. ►

Utvrd a Kličevica

Sagradili su je Kurjakovići sredinom 15. stoljeća, a njena lokacija odmah je postala predmetom spora sa Venecijom, koja je gradnju ove utvrde doživjela kao svoju direktnu prijetnju. Stoga su poduzeli i odgovarajuće korake – urgirali kod ugarskog kralja Matije Korvina da se gradnja zaustavi. Međutim, nadolazeća prijetnja od sve češćih prodora Osmanlija utjecala je na dovršetak izgradnje. Čak štoviše, gradnja sličnih obrambenih objekata se intenzivirala, pa su tako sagrađene i utvrde Benković, Perušić i Polača, a i sami Mlečani su na svojoj strani utvrdili Vranu i Nadin. Međutim, Osmanlije su ih do 1538. sve osvojili.

Utvrd a prilazi do nje u zapuštenom su stanju. S obzirom da se radi o lokalitetu koji, osim atraktivnog kulturno-povijesnog sadržaja pruža i mogućnost uživanja u prirodnom okolišu, potrebno je obaviti zaštitne i restauratorske radove, te očistiti i urediti okoliš. ●

Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić

Crkva sv. Nikole (jedna od dvije crkve istog imena u mjestu), koja je izvorno bila posvećena sv. Mateju, tipičan je primjer jednostavne gotičke crkve sa šiljastim gotičkim svodom u brodu i svetištu. Nalazi se na groblju u Kuli Atlagića, neposredno uz cestu koja iz Benkovca vodi prema Korlatu. To je crkva skromnog izgleda i manjih dimenzija (duga je 6.24, a široka 4.24 m). Nad pročeljem se diže ponešto nesrazmjerno velika preslica. Njena je zanimljivost u tome što su na bočnom portalu crkve ostali uzidani podaci o vremenu gradnje, o naručiocima i o majstorima koji su je sagradili dakle gotovo kompletan ugovor o gradnji. Uklesani tekst glasi:

+AN(N)O D(OMI)NI MCCCCXXXX VI DIE XXV MENSIS OCTVRI FVIT C(ON)PLETA ECLESIA ISTA TRES MAGISTRI ERA(N)T LVPUS NICOLAS G(E)ORGIVS DE IADRA P(RO) CVRATORES ECLESIE NICOLAVS DRACETIC ET RATCO COLANC ET VNIVERSIS VIRI VILE TICLICH I .

Tekst navodi da je crkva dovršena 25. listopada 1446. i da su majstori graditelji bili Vuk, Nikola i Juraj iz Zadra, a predstavnici sela Tihlića, kako se Kula tada zvala, bili su Nikola i Ratko. ●

Crkva sv. Petra / Kula Atlagić

Crkva sv. Petra u Kuli, sagrađena u 11. stoljeću, još je jedna u nizu zanimljivih građevina na srednjovjekovnoj "Velikoj cesti" od Nina do Knina. Oko tri kilometra od Benkovca u Kuli Atlagić treba skrenuti lijevo na makadam i proći nekoliko stotina metara kroz šumski krajolik. Nalazi se na maloj uzvisini. Do važnih spomenika kulture kao što je ovaj zaista bi trebali voditi neki putokazi, ako već ne i opširnije informativne ploče, no nažalost zasad ih nema. Crkvica je, nakon rušenja tijekom rata početkom devedesetih, rekonstruirana 1999./2000. Jednobrodna je i ima pravokutnu apsidu, a njenoj stilskoj čistoći i jednostavnosti doprinosi i bijela boja kojom je prekrivena njena fasada. Ono što je čini osobito atraktivnom je način na koji su raščlanjeni njeni zidovi: četiri lezene dijele bočne zidove na po tri plohe koje su povezane visećim arkadama. Za razliku od većine drugih crkava iz razdoblja predromanike i romanike na ovom području, koje su tijekom stoljeća doživjele različite preinake i stekle razne dogradnje, sv. Petar sačuvao je svoj izvorni oblik. ►

Crkva sv. Petra / Kula Atlagić

Današnje mjesto Kula Atlagić nalazi se na mjestu srednjovjekovnih sela Opatija, Bojište i Tihlić, a pod današnjim imenom se spominje od kraja 17. stoljeća. Imena ovih srednjovjekovnih sela ostala su sačuvana u imenu bunara Opatija i okolnim njivama koje se zovu Bojišta. Današnje ime dolazi od obitelji Atlagić, koja je u mjestu imala svoje dvore, odnosno kulu. Jedan član tih Atlagića je navodno i Atli aga, koji se istakao pri osvajanju Klisa 1537. i, ako je vjerovati legendi, odrubio glavu Petru Kružiću (1491.–1537.), kapetanu Klisa.

Crkva je vezana i za povijest srednjovjekovnog viteškog reda templara, koji su u njejoj blizini imali hospicij. U zidovima crkve pronađeno je tijekom obnove dosta ulomaka kamenih reljefa s predromaničkim pleternim dekorativnim elementima. Među njima je i jedan natpis s imenom dostojanstvenika Budimira. ●

Crkva sv. Marije / Korlat

Korlat i Benkovac je nekad povezivala za ovo područje važna Via Magna, a danas ih povezuje cesta koja vodi od Benkovca prema zapadu – Kula Atlagić, Korlat, Gornje Biljane, Smilčić. Korlat je prilično rastegnut i smješten je sa sjeverne strane ove ceste, a crkva sv. Marije nalazi se na vrlo uočljivom brijegu sa južne strane ceste – dakle treba skrenuti lijevim odvojkom kod raspela koje se nalazi uz cestu i nakon pola kilometra naći ćete se pred kapijom groblja i ovom skromnom, ali zanimljivom crkvom. Kao i uvijek na ovakvim uzvisinama, pogled će vam najprije obuhvatiti panoramu okolnog krajolika – prostranu ravnicu s istaknutim uzvisinama, kao što je, na primjer, moćna Nadinska gradina na zapadu.

Od crkve su nažalost ostali samo zidovi. Radi se o jednobrodnoj građevini s jednom polukružnom apsidom i jednostavnim pročeljem na kojem nedostaje zvonik “na preslicu” za dva zvona. Sjeverni zid i apsida sazdani su od uočljivo pravilnijih kamenih kvadara, a još uvijek stoji i luk između broda i apside. ►

Crkva sv. Marije / Korlat

Osim glavnog ulaza, postoji i ulaz s južne strane, koji je zanimljiv zbog natpisa na glagoljici uklesanog u pravokutnu ploču. Južni zid otvoren je i s dva polukružna prozora, tipična za barokno razdoblje.

Kako nas obavještava spomenuti natpis iznad južnog ulaza, crkvu sv. Marije sagradio je “pop Marko sa svim pukom”, 1751. godine. Crkva je tada zapravo bila obnovljena i barokizirana, nakon stradanja za vrijeme učestalih borbi s Osmanlijama. Prije nje, u blizini je, na položaju koji se zove Sv. Nediljica, postojala starohrvatska crkva sv. Marije iz 11. stoljeća, koja je nastradala za vrijeme osmanskih napada krajem 15. stoljeća.

U Korlatu je postojao i srednjovjekovni kaštel, vidljiv na poznatoj karti zadarskog i šibenskog kraja mletačkog kartografa M. Pagana, nastaloj oko 1520.

I kaštel je srušen za vrijeme okršaja s Osmanlijama. Za vrijeme posljednjeg rata crkva je opet stradala, kao i nedaleka crkva sv. Jerolima. ●

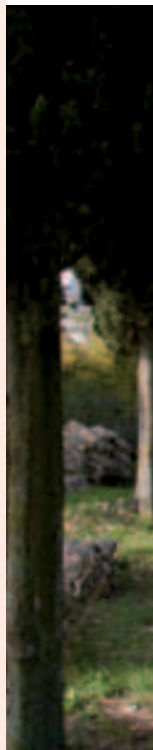

Crkva sv. Jerolima / Korlat

Crkva sv. Jerolima u Korlatu, uništena za vrijeme posljednjeg rata na ovom području, bila je vrijedna romanička građevina iz 12./13. stoljeća s poluvaljkastim svodom. Prema riječima profesora Nikole Jakšića, bila je skladnih omjera. Nalazila se tik uz Veliku cestu (Via Magna), važan put Lučke župe koja je obuhvaćala područje današnjih Ravnih kotara. Između ostalog, povezivala je Nin i Knin, a velikim dijelom je prolazila kroz benkovačko područje. Korlat je i poslije prodaje Dalmacije Mlečanima 1409. ostao pod upravom hrvatskog bana. U njemu su živjeli plemići iz obitelji Korlatovića, po kojima današnje naselje nosi ime. Oni su u blizini imali i svoj Kaštel, koji se spominje 1505., a kojeg je 1536. osvojila i zapalila vojska Osmanskog carstva.

Do ostataka crkve može se doći iz Benkovca, sjeverno, za Zemunik, skrenete u polje kad ugledate grupu čempresa s desne strane. Osim malog šumarka ovih ozbiljnih stabala i par gomila kamene građe, nažalost nema se što drugo vidjeti. ●

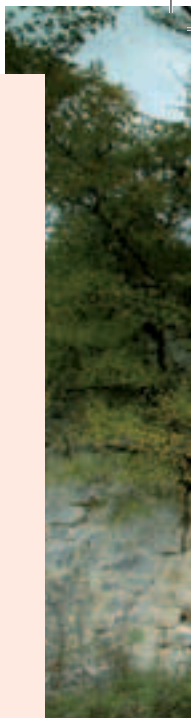

Nadin

Antički Nedinum bio je, poput Asserie, liburnsko i rimsko naselje gradinskog tipa. Nalazio se na važnoj cesti koja je spajala Zadar, Asseriju i Varvariju, i dalje prema Burnumu, odnosno Scardonu. Sačuvane megalitske zidine nastale su vjerojatno u 1. stoljeću. Među antičkim nalazima vrijedan je spomenik božice Latre, koja se među Liburnima u Nadinu osobito štivala. Štovanje ženskih božanstava uobičajeno je u Liburna. Iz antičkog Nedinuma potekao je u doba cara Trajana (2. stoljeće) poznati rimski jurist i senator Gaj Oktavije Prisko. Antički grad Nedinum nije još istražen i do nalaza se nije došlo sustavnim radom arheologa/inja, nego manje-više slučajno. U Arheološkom muzeju u Zadru čuvaju se neki natpisi, a neki su uzidani u kuće ispod gradine. O važnosti Nadina svjedoči i dugotrajna borba koju su Mletačko i Osmansko carstvo vodili za kontrolu nad ovim "ključem Ravnih kotara". U srednjem vijeku Nadin je bio mletačka, potom osmanska utvrda. U 15. stoljeću su ga Mlečani utvrdili, ali su ga Osmanlije 1538. ipak osvojili i dogradili. Mlečani su ga ponovo osvojili 1647. za vrijeme Kandijskog rata, kada su i razorili utvrdu.

Župna crkva sv. Ante sagrađena je u 17. stoljeću, nakon odlaska Osmanlija. Obnovljena je u 19. stoljeću. Za posljednjeg rata u Hrvatskoj je porušena, ali i opet obnovljena. Zanimljivo je da su obnovu crkve pomogli stanovnici Premanture u Istri, koji su potomci Nadinjana izbjeglih u Istru još za mletačko-osmanskih ratova. ●

Crkva sv. Luke / Škabrnja

Na groblju u Škabrnji nalazi se crkvića sv. Luke. Uokolo nje nalazilo se srednjovjekovno selo Kamenjane, koje je u 13. i 14. stoljeću bilo u posjedu velikaške obitelji Šubić, a kasnije su tamo zemlju kupovali i Zadrani, tj. zadarski patricijat. Crkva sv. Luke sagrađena je u 13. stoljeću. Njen šiljasti svod sagrađen je u 15. stoljeću. Krajem 17. stoljeća crkva je pretrpjela oštećenja, nakon kojih je obnovljena, a slično se dogodilo i tijekom posljednjih ratnih zbivanja. Danas je ona posve obnovljena.

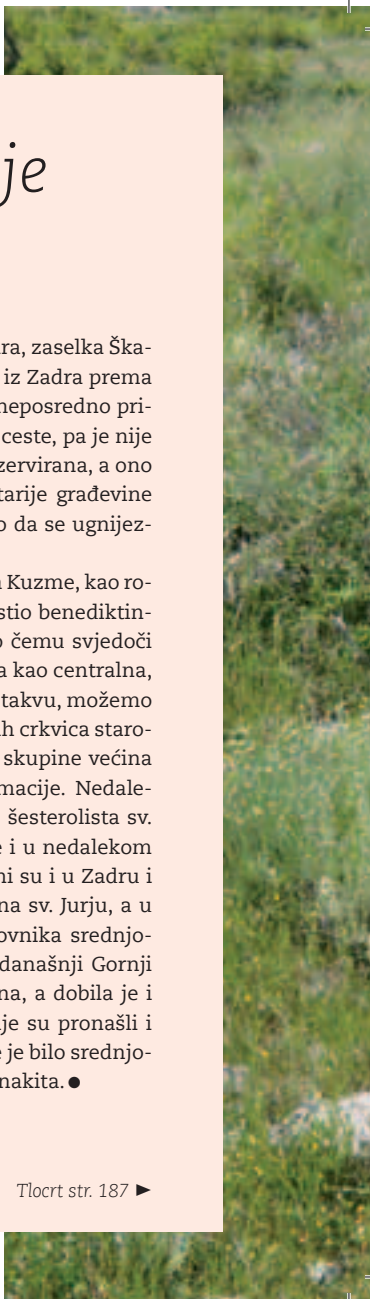
Unutrašnjost crkve je jednobrodna i završava jednom širokom poluoblom apsidom. Presvođena je šiljastim gotičkim svodom, ojačanim dvjema poprečnim pojasnicama. Na sredini apside je jedan mali prozor, a na pročelju, iznad portala, također se nalazi jedan uski, gotički prozor iznad kojeg je i mali okrugli otvor. Na sjevernom bočnom zidu nema nikakvih otvora, dok južni ima bočna vrata i jedan otvor koji je prije prorez nego prozor. Zvonik na preslicu sa dva luka kasnija je dogradnja. ●

Crkva sv. Marije / Škabrnja

Crkva sv. Marije nalazi se na kraju Ambara, zaselka Škabrnje. Do nje je najlakše doći ako na putu iz Zadra prema Benkovcu skrenete s glavne ceste desno, neposredno prije dolaska u Škabrnju. Vidljiva je s glavne ceste, pa je nije problem naći. Crkva je obnovljena i konzervirana, a ono što je čini posebnom vidljivi su ostaci starije građevine predromaničkog šesterolista, u kojem kao da se ugnijezdilo svetište kasnije gradnje.

Crkvicu su podigli preci lučkog župana Kuzme, kao rodovsku zadužbinu. On je svoj udio prepustio benediktinskom samostanu sv. Krševana u Zadru, o čemu svjedoči isprava iz 1166. godine. Crkva je sagrađena kao centralna, šesterolisna građevina, u 11. stoljeću. Kao takvu, možemo je svrstati u značajnu skupinu šesterolisnih crkava starohrvatske sakralne arhitekture, od koje se skupine većina nalazi upravo na području sjeverne Dalmacije. Nedaleko Benkovca, u mjestu Pridraga ostaci su šesterolista sv. Mihovila, a sličan tip crkvice pronađen je i u nedalekom Kašiću. Ostaci sličnih građevina pronađeni su i u Zadru i Splitu. Crkva je u početku bila posvećena sv. Jurju, a u 13. stoljeću je postala župna crkva stanovnika srednjovjekovnih sela Podberjane i Starovšane (današnji Gornji Zemunik). Tada je produljena i presvođena, a dobila je i novo pročelje. Ispod crkve arheolozi/-ginje su pronašli i ostatke neke antičke građevine. Oko crkve je bilo srednjovjekovno groblje, o čemu svjedoče nalazi nakita. ●

Crkva sv. Đurđa / Islam Grčki / 108

Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki / 106

Islam
Grčki

D. Kašić

Smilčić

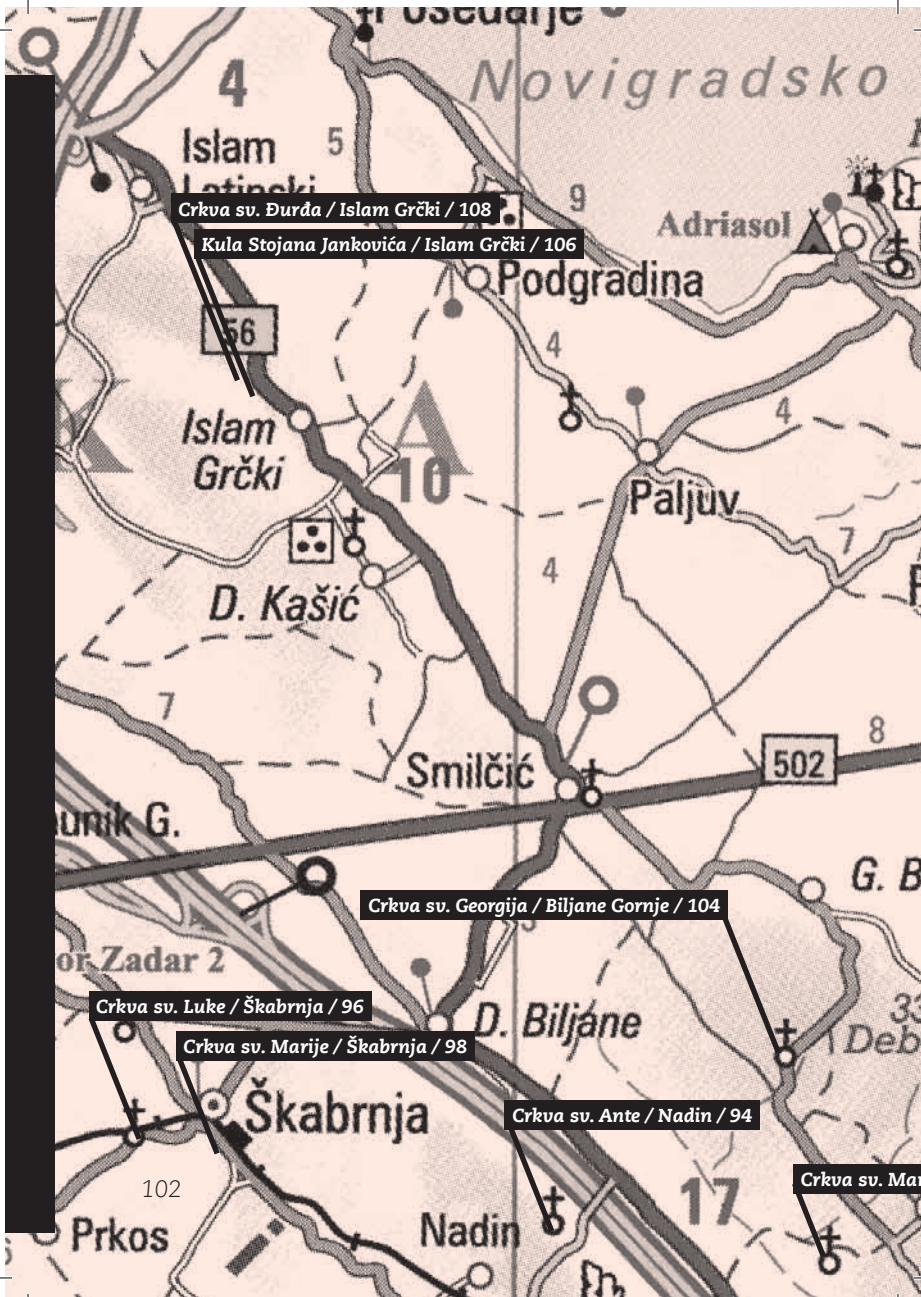
Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje / 104

Crkva sv. Luke / Škabrnja / 96

Crkva sv. Marije / Škabrnja / 98

Crkva sv. Ante / Nadin / 94

Crkva sv. Ma

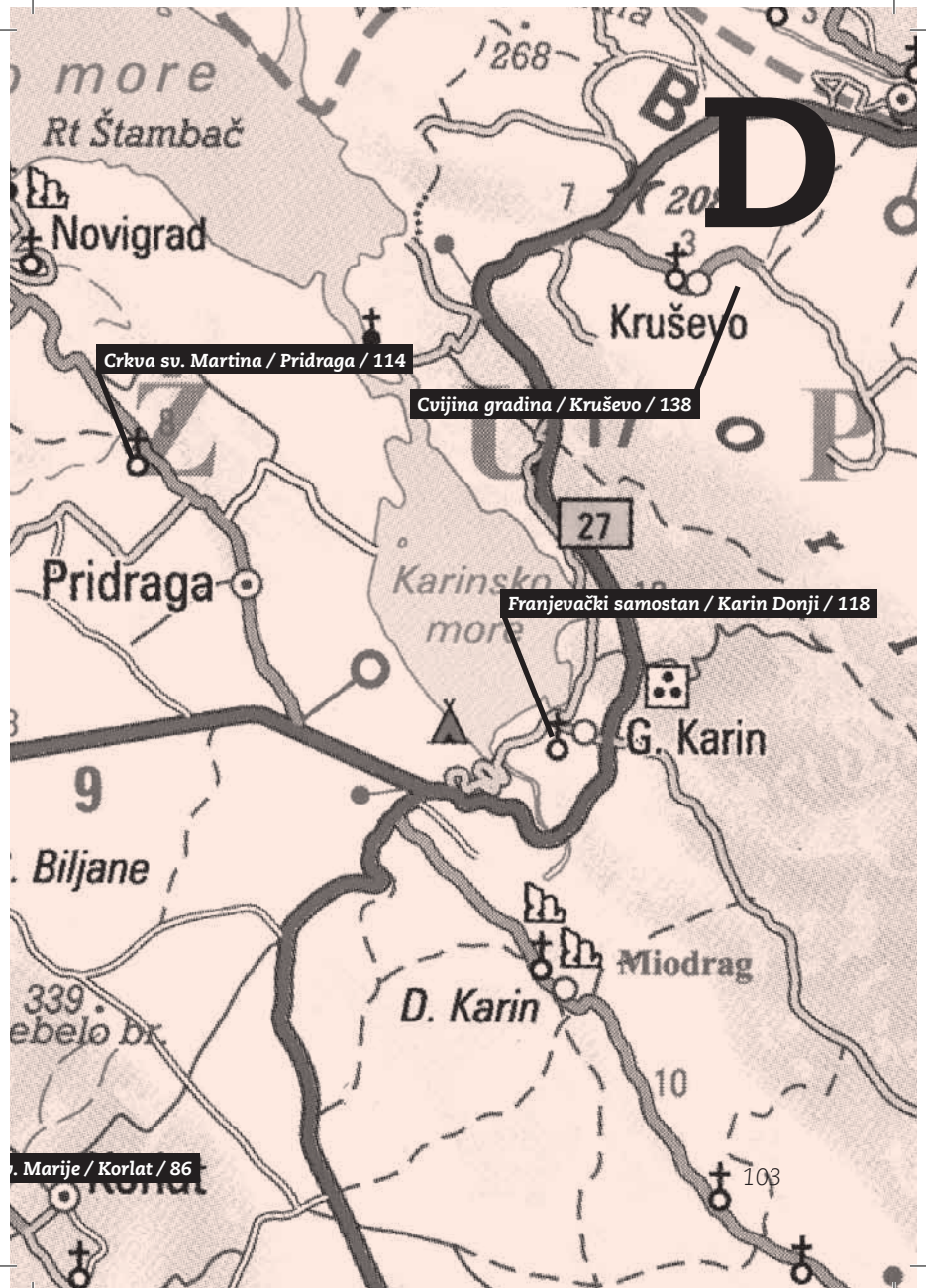
D

Crkva sv. Martina / Pridraga / 114

Cvijina gradina / Kruševo / 138

Franjevački samostan / Karin Donji / 118

Marije / Korlat / 86

Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje

Ako se iz Benkovca zaputite cestom prema zapadu proći ćete kroz Kulu Atlagića i Korlat, nakon kojih slijedi selo Biljane Gornje. U njemu je, malo iznad ceste, crkva sv. Georgija. Od 17./18. stoljeća koriste je pravoslavni vjernici*. Po prvi put se spominje 1324. godine pod imenom sv. Jurja. Tu je nekad bilo selo Draginići, iz kojeg je potjecala i poznata zadarska plemićka obitelj Nozdronja, čiji su se članovi tijekom sukoba ugarskog kralja Ludovika I. i Venecije oko Zadra u 14. stoljeću istakli kao Ludovikovi saveznici.

Crkva ima karakteristike gotičkog stila. Radi se jednobrodnoj građevina šiljastog svoda, ojačanim kamenom pojasnicom. Na pročelju se nalazi zvonik “na preslicu” i rozeta iznad glavnog ulaza.

U 18. stoljeću, kad se nakon odlaska Osmanlija aktivirala gradnja kršćanskih sakralnih objekata, na crkvi su izvršene velike promjene – brod je produžen i proširen (ponešto nepravilno u odnosu na glavnu os), zbog čega je srušena originalna apsida. ●

* Interkonfesionalnost jednog sakralnog objekta bila je česta pojava uslijed čestih migracija stanovništva.

Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki

Današnje mjesto Islam Grčki nalazi se na mjestu srednjovjekovnih sela Trščane i Kačina Gorica koja su se nalazila na važnoj prometnici poznatoj kao "Via magna" (velika cesta), a povezivala je u srednjem vijeku mnoga mjesta Lučke župe. Do Islama Grčkog se dolazi Jadranskom magistralom. Iz Zadra vozite do čuvenog Zelenog (h)rasta, skrenete desno kroz Islam Latinski i za nekoliko minuta ugledat ćete s vaše desne strane krunište jedne neobične zgrade – Kule Stojana Jankovića.

Kula Stojana Jankovića reprezentativan je primjer obrambeno-stambene arhitekture u Ravnim kotarima, a sastoji se od stambenih i gospodarskih zgrada, te dvorišta okruženih visokim zidom. Najupečatljivija je visoka kula s istaknutim kruništem. Nakon stradavanja u ratnom sukobu devedesetih, obnavlja se pod nadzorom Ministarstva kulture RH, a nakon potpune obnove bit će jedan od najzanimljivijih kulturno povijesnih spomenika u blizini Benkovca. ►

Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki
Crkva sv. Đurđa / Islam Grčki

U blizini Kule nalazi se i crkva sv. Đurđa (fotografija na stranici 110). To je jednostavna, jednobrodna romanička crkva s jednom poluoblom apsidom. Na pročelju je kasnije pridodana preslica za zvono. U crkvi je sahranjen pisac Vladan Desnica.

Stojan Mitrović, odnosno Janković, kako je nazvan po ocu Janku Mitroviću, bio je, kao i njegov otac, vojni zapovjednik u mletačkoj službi, koji se istakao za vrijeme osmansko-mletačkih ratova u 17. stoljeću. Za svoje zasluge dobio je od Venecije posjed u Islamu – zemljište i kulu koji su dotad bili u posjedu osmanlijskog velikaša Jusuf-age Tunića. Islam su, inače, Osmanlije držali do 1647. i tamo imali svoju utvrdu. Na mjestu Islama se prije dolaska Osmanskog carstva nalazila utvrda Vespeljevac (poznata i pod nazivom Učitelja vas). Islam je od sredine 18. stoljeća podijeljen na Latinski i Grčki. Pisac Vladan Desnica [1905–1967], autor važnih djela hrvatske moderne književnosti, Zimsko ljetovanje, Proljeća Ivana Galeba i drugih, potomak je obitelji Mitrović. Neke od najljepših stranica Proljeća Ivana Galeba zamišljene su i napisane u Kuli. ●

Crkva sv. Martina / Pridraga

Crkva sv. Martina sagrađena je u 5. ili 6. stoljeću i do današnjih je dana sačuvana u izvornom obliku, što je čini jednim od najznačajnijih primjera ranokršćanske arhitekture na ovom području. Nakon stoljeća postojanja, stradala je za posljednjeg rata nakon kojeg je, ipak, potpuno obnovljena.

Crkva se nalazi na pridraškom groblju, uz prometnicu koja vodi iz Novigrada prema Pidrasi. Nasuprot nje, s druge strane ove prometnice, vidljivi su ostaci predromaničke crkve sv. Mihovila.

Sv. Martin je jednobrodna crkva sa svetištem u obliku trolista (ostaci ranokršćanskih crkava sličnog tipa pronađeni su u Bilicama kod Šibenika i u Sutivanu na Braču). Vanjski zidovi raščlanjeni su lezenama, koje su na površini apsida povezane slijepim lukovima. Na bočnim zidovima nalaze se po dvije bifore, a jedna je na pročelju iznad glavnog ulaza. Pročelje je kasnije dobilo i zvonik na preslicu. Nedaleko od sv. Martina nalazila se ►

u antičko doba rimska vila, uz koju je, u doba predromanike (9./10. stoljeće) sagrađena starohrvatska crkva sv. Mihovila, šesterolisnog oblika, kojeg se često može sresti u sjevernoj Dalmaciji. Od crkvice je ostao samo temelj.

U crkvi su pronađeni i ulomci predromaničke skulpture iz 9. stoljeća na oltarnim pregradama. Na jednom ulomku je prikaz konjanika s mačem i kopljem – možda se radi upravo o sv. Martinu, a na drugom, koji se čuva u splitskom Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, vidi se lik lava. U to vrijeme figurativni prikazi nisu bili uobičajeni, dominirali su dekorativni reljefi.

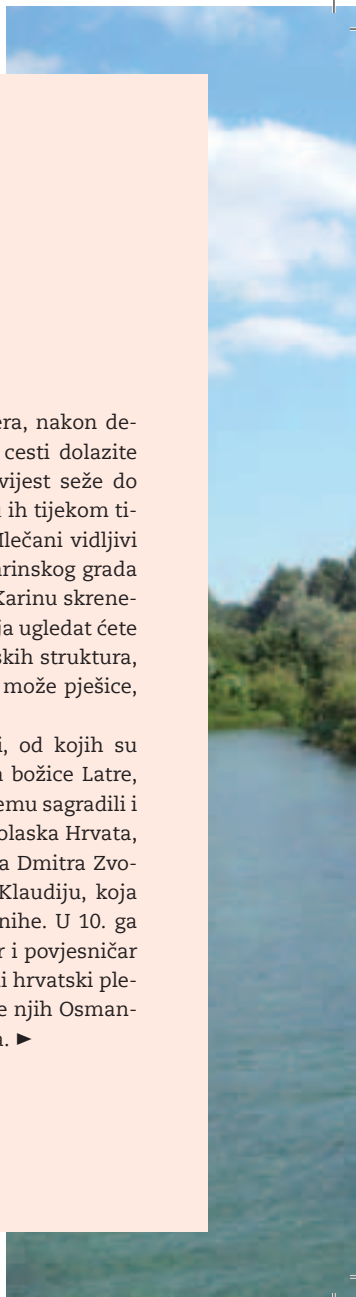
S južne strane crkve sv. Martina otkriveni su i ostaci osmerokutne krstionice. Na istočnoj strani imala je istaknutu polukružnu nišu, dok je u sredini bio šesterokutni krsni zdenac. ●

Franjevački samostan / Karin Donji

Ako se iz Benkovca uputite u pravcu sjevera, nakon desetak kilometara po nedavno obnovljenoj cesti dolazite do Karina, mjesta čija dokumentirana povijest seže do predrimskog vremena. Ostaci utvrda što su ih tijekom tisućljeća gradili Iliri, Slaveni, Osmanlije i Mlečani vidljivi su i danas oko Karina. Do utvrda starog karinskog grada dolazi se ako sa ceste od Benkovca prema Karinu skrenete prema Popovićima. Ubrzo nakon skretanja ugledat ćete na uzvisinama iznad ceste više fortifikacijskih struktura, različitih stupnjeva urušenosti. Do njih se može pješice, strmom stazom.

Na području Karina živjeli su još Iliri, od kojih su ostali fragmenti keramike i dijelovi hrama božice Latre, pa Rimljani, koji su ga zvali Corinium i u njemu sagradili i amfiteatar. Nakon velikih seoba naroda i dolaska Hrvata, grad su, po predaji, Lapčani dobili od kralja Dmitra Zvonimira kao vjenčani dar za njegovu kćer Klaudiju, koja je poslije postala suprugom Lapčanina Vonihe. U 10. ga stoljeću spominje i znameniti bizantski car i povjesničar Konstantin Porfirogenet. Karinom su vladali hrvatski plemići Gusići, Kurjakovići i Karlovići, a poslije njih Osmanlije i Mlečani, pa Austrija, Italija, Jugoslavija. ►

Današnji Karin sastoji se od nekoliko naselja, a mnogi ga posjećuju zbog atraktivnog položaja na obali dubokog Karinskog zaljeva. Na obali, na iznimno slikovitom mjestu nalazi se i najvažniji spomenik karinske prošlosti – Franjevački samostan Blažene Djevice Marije. Do nje ga se dolazi krivudavom cestom koja se spušta do mora zajedno s rječicom Karišnicom, čije se ušće nalazi pored samostana. Franjevački samostan u Karinu podignut je u 15. stoljeću. Nedaleko, ili možda upravo na mjestu gdje se nekada nalazio mnogo stariji benediktinski samostan. Utemeljio ga je, kako se smatra, Nikola Lapsanović, gospodar grada Karina, potomak hrvatskog roda Lapčana. Samostan je pretrpio velika oštećenja u vrijeme osmansko-mletačkih sukoba, a temeljitu obnovu doživio je početkom 18. stoljeća. Prvotna samostanska zgrada imala je samo prizemlje i prvi kat, a prilikom obnove u 18. stoljeću dograđen je i drugi kat. Bio je građen u gotičkom stilu, o čemu svjedoči oblik zazidanih prozora na crkvi i zvoniku. Umjesto njih su u doba obnove u 18. stoljeću, po završetku osmanske vladavine, otvoreni polukružni, barokni prozori. Uz jednostavnu jednobrodnu crkvu gotičkog stila nalazi se mali i skladni klaustar. Za vrijeme posljednjeg oružanog sukoba gotovo je u potpunosti razoren. Obnovljen je velikim marom konzervatora i redovnika. Danas je to najstariji samostan franjevačke provincije Presvetog otkupitelja. Samostan je poznat i po bogatoj knjižnici koja nažalost (zasad) nije otvorena za javnost. ●

Crkva sv. Jurja / Rovanjnska / 150

Rovanjska

Tunel Celinka

Tunel Bristov

Tunel Ledenik

Odmorište Jasenice

ški most

Župna crkva sv. Jerolima / Jasenice / 144

Maslenica

Jasenice

54

Obnovljen stari Maslenički most

Maslenica

Velika grad

268

Rt Štambač

Adriasol

Novigrad

odgradina

Crkva sv. Martina / Pridraga / 114

Paljov

Pridraga

Karinsko more

Franjevački samostan / Karin Donji / 118

124

502

čič

9

Crkva sv. Frane / Podprag / 148

Stari Obrovac / Bilišane / 162

Crkva sv. Josipa / Obrovac / 132

Crkva sv. Trojice / Obrovac / 134

Tvrđava Kurjaković / Obrovac / 126

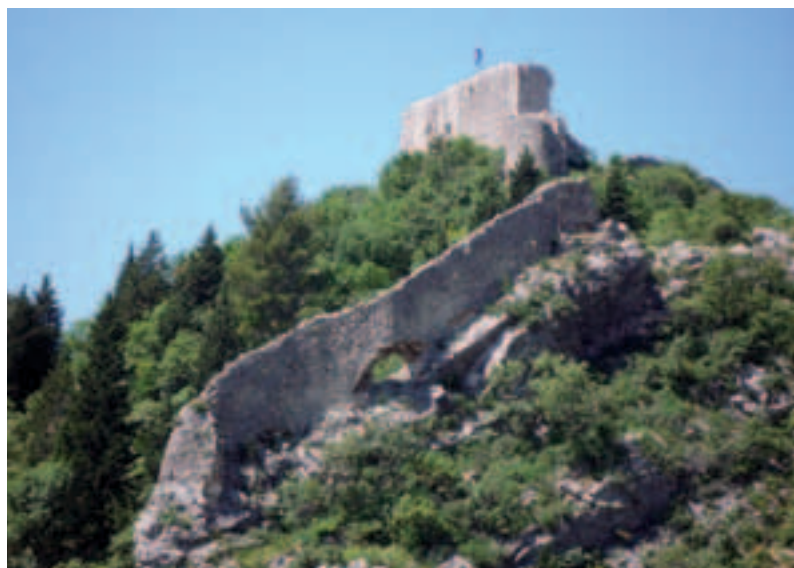
Cvijina gradina / Kruševo / 138

Crkva sv. Jovana / Bilišane / 158

Turđava Kurjakovića / Obrovac

Grad Obrovac se smjestio na sjecištu glavnih prirodnih puteva koji su stoljećima povezivali sjevernu Dalmaciju i Jadran s unutrašnjošću Hrvatske. Zbog povoljnog prirodno–geografskog položaja Obrovac je stoljećima bio jedno od najvažnijih trgovačkih središta sjeverne Dalmacije. Prirodno–geografski položaj grada do izražaja dolazi tijekom srednjeg vijeka kada Obrovac postaje glavna prometna veza između sjeverne Dalmacije i Jadrana sa srednjovjekovnom Hrvatskom (Krbava, Lika i Pounje).

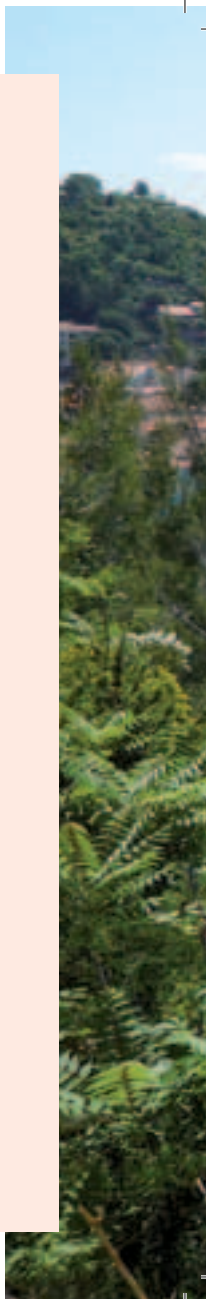
Prvi vladari Obrovca bili su krbavski knezovi iz roda Gusića, kasnije poznati kao knezovi Kurjakovići. Za njihova vladanja Obrovac je već tijekom 14. stoljeća postao glavno trgovište za izvoz paške i zadarske soli u srednjovjekovnu Hrvatsku, odnosno uvoz stoke i stočnih proizvoda, žita, drvene građe i drugih proizvoda iz prekovelebitskog zaleđa za potrebe stanovništva Zadra i dalmatinskih gradova. Upravo zahvaljujući prirodno–geografskom položaju i razvoju u jedno od glavnih trgovačkih središta, Obrovac je tijekom stoljeća bio u sferi interesa ►

i pod vlašću nekoliko sila: Osmanskog carstva, Mlečana, te pod austrijskom i francuskom upravom.

O bogatoj prošlosti grada danas svjedoče ostaci srednjovjekovne tvrđave koja se izdiže na brežuljku iznad današnjeg naselja. Tvrđava je s vremenom mijenjala svoj izgled. Za vrijeme osmanske uprave najvjerojatnije je imala oblik kvadrata s četiri kule na uglovima. Ispod tvrđave nalazilo se podgrađe s oko 30-tak kuća. Za vrijeme mletačke vladavine mijenja svoj izgled.

Prema tlocrtu kojeg donosi A. Colnago tvrđava je u gornjem dijelu bila zaštićena bedemima. Sama tvrđava sastojala se od dvora Kurjakovića koji je s unutarnje strane imao oblik četverokuta dok je s vanjske strane imao karakter masovne kule. Dvor i gradsko dvorište opasivao je masivan bedem. Na ulazu u gradsko dvorište nalazila se četvrtasta kula dok se unutar dvorišta nalazila cisterna za skupljanje vode. Ispod tvrđave nalazilo se podgrađe prema kojem su stajale dvije masivne polukule koje su imale karakter istaknutih bastiona. Danas su ostaci tvrđave u dosta dobrom stanju. ●

Crkva sv. Josipa / Obrovac

Župna Crkva sv. Josipa izvorno je srednjovjekovna građevina iz 15. stoljeća. Crkva je u potpunosti obnovljena u baroknom stilu 1794. godine. Tlocrtno, crkva je jednobrodna građevina s pravokutnom apsidom na istočnoj strani. Na pročelju je smješten kameni portal s istaknutom arhitravnom gredom. Iznad portala nalazi se natpis koji donosi podatke o obnovi crkve krajem 18. stoljeća. Iznad njega je profilirana rozeta. Na bočnim stranama crkve su po dva barokna prozora oblika polumjeseca. Na sjevernoj fasadi nalaze se vrata do kojih se dolazi kamenim stubištem. Na bočnim stranama apside također su prozori oblika polumjeseca. Na jugozapadnom uglu crkve, nalazi se zvonik, dijelom organski vezan za pročelje. Kamena monofora na katu zvonika je zazidana, dok je treći kat rastvoren s po dva lučna otvora na svakoj strani. Zvonik završava kamenom piramidom.

Apsida je podijeljena kamenom pregradom s dvoja vrata tako da se u stražnjem dijelu nalazi sakristija, a prednji dio zauzima restaurirani glavni oltar posvećen sv. Josipu. Unutrašnjost crkve stradala je u pljački i požaru 1991. godine. Tom je prilikom uništen sav crkveni inventar i krovšte. Unutrašnjost crkve je bila bogato opremljena s dva drvena kora, tri kamena oltara i dvije drvene barokne propovjedaonice simetrično postavljene na uglovima zidne stijene koja dijeli apsidu od naosa. ●

Crkva sv. Trojice / Obrovac

U Obrovcu se nalazi središte parohije Obrovac s crkvom sv. Trojice. Prvobitna crkva sv. Trojice bila je jednobrodna građevina sagrađena 1756. godine. Uz crkvu se nalazilo groblje. Godine 1834. navedena crkva je srušena, te je sagrađena veća koja je svoj konačan izgled dobila krajem 19. stoljeća.

Tlocrtno, crkva sv. Trojice je jednobrodna građevina s polukružnom apsidom na istočnoj strani. Naos crkve je podijeljen na središnji kvadratni, koji je polustupovima i lukom odvojen od pravokutnih traveja na istočnoj i zapadnoj strani. Na bočnim zidovima centralnog kvadratnog dijela naosa nalaze se po tri pravokutna prozora s lučnim završetkom složenim jedan do drugog kao trifora, dok se na bočnim zidovima traveja nalaze po dva izdužena lučna prozora.

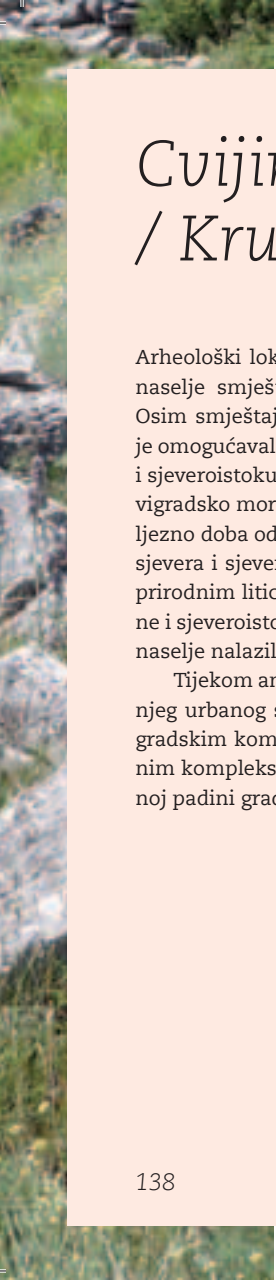
U polukružnoj, plitkoj apsidi je oltarni prostor uzdignut od središnjeg dijela i odvojen drvenim ikonostasom. Prekriven je polukalotom izvedenoj na drvenoj konstrukciji, na čijoj žbuci je oslikano nebo sa zvijezdama. U oltarnom prostoru je časna trpeza i proskomodia u bočnoj polukružnoj niši. ●

Cvijina gradina / Kruševo

Arheološki lokalitet Cvijina gradina je liburnsko-rimsko naselje smješteno na dominantnoj koti od 356 m/nv. Osim smještaja naselja na dominantnom položaju koje je omogućavalo preglednost šireg područja prema sjeveru i sjeveroistoku na Velebit te na zapad na područje uz Novigradsko more, odlučujuću ulogu u razvoju naselja u željezno doba odigrala je i prirodna konfiguracija terena. Sa sjevera i sjeverozapada naselje je bilo zaštićeno visokim prirodnim liticama (visine oko 20 m) dok je sa jugoistočne i sjeveroistočne strane bilo opasano bedemima. Ulaz u naselje nalazio se na jugoistočnoj strani.

Tijekom antike naselje je poprimilo sve elemente manjeg urbanog središta s pristupnim cestama, bedemom, gradskim komunikacijama, forumom, hramom, kupališnim kompleksom, te nekropolom na istočnoj i jugoistočnoj padini gradine. ►

Početakom 20. stoljeća u zapadnom i južnom dijelu naselja vršena su arheološka istraživanja. Tom je prilikom istražen hram (dimenzija 11,4×6,65 m) čiji su zidovi bili sačuvani do visine 0,70–0,80 metara. Prilikom istraživanja hrama pronađen je kameni orao, dio skupine skulpture Jupitera. Arheološkim istraživanjima na južnim obroncima gradine istražen je kupališni kompleks (terme), te dio građevinskog kompleksa s pripadajućim ulicama.

Od 1999. godine Arheološki muzej Zadar provodi sustavna arheološka istraživanja na lokalitetu. Istraživanja su usmjerena na istočni rub platoa gradine na kojem je u dosadašnjim istraživanjima istraženo šest (6) prostorija unutar manjeg građevinskog kompleksa. Na osnovu pronađenog sitnog materijala pretpostavlja se da građevine predstavljaju sklop javnih i gospodarskih zgrada naselja. Također je istražen i dio grobova koji pripadaju nekropoli na jugoistočnoj padini gradine. ●

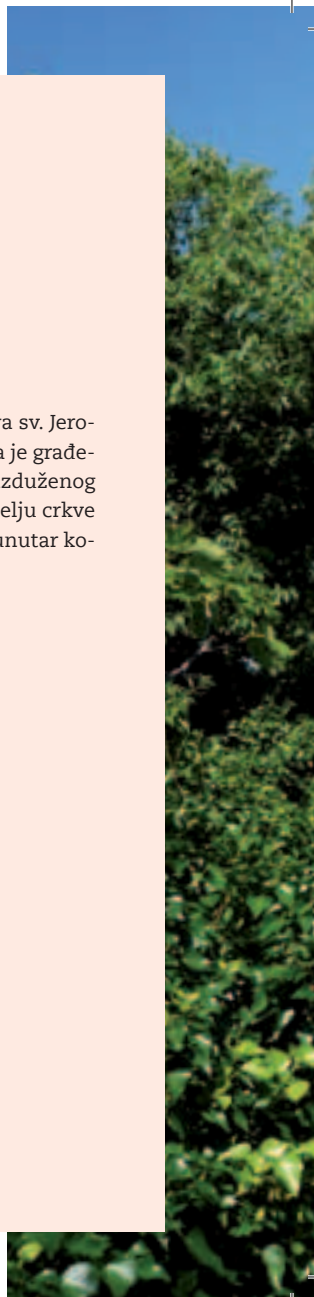

Župna crkva sv. Jerolima / Jasenice

U središtu mjesta Jasenice nalazi se župna crkva sv. Jerolima podignuta u 19. stoljeću (1874–1877.). Crkva je građena od bunjastog kamena. U tlocrtu ima oblik izduženog pravokutnika s poligonalnom apsidom. Na pročelju crkve nalazi se preslica s dva lučno nadvijena otvora unutar kojih su zvona. ●

Crkva sv. Frane / Podprag

Crkva sv. Frane u Podpragu na Velebitu izgrađena je na prijevoju ceste koja od Obrovca preko Malog Alana vodi u unutrašnjost, odnosno Liku. Smještena je na 834 m/nv. Crkva je građena prema nacrtima arhitekta Valentina Presanija u razdoblju od 1832. do 1841. godine. Tlocrt crkve predstavlja osmerostrana jezgra upisana u kvadrat s dva nasuprotna dorska portika.

Kao nastavak unutrašnjeg tlocrta nad središnjim kvadratom diže se osmerostrana kupola. Portici nose dvodijelni arhitrav sa zabatom. Rubni vijenac zabata i profilirani donji dio arhitrava izrađeni su od bijelog kamena. Nastavljaju se kao ukrasni vijenci bočnim pročeljima koja su raščlanjena s po jednim polukružnim otvorima nad njima. Središnji prostor završava krovnim vijencem nad kojim se diže kupola. Kupola je obložena metalnim pločama i ukrašena kamenom kuglom na postolju. Portici su bačvasto nadsvođeni s po jednom nišom na bočnim zidovima dok je unutrašnjost osmerokuta raščlanjena nazmjeničnim polukružnim i kvadratnim udubljenima. Na sjevernom zidu se nalazi oltar dok su u južnom kvadratnom udubljenju smještena vrata. Pod crkve je zvjezdasto ornamentiran crnim i bijelim mramorom. U crkvi se nalazila slika stigmatizacije Svetog Franje, djelo zadarskog slikara Franje Salghettija Driolija. ●

Crkva sv. Jurja / Rovanjska

Crkva sv. Jurja nalazi se na mjesnom groblju u Rovanjskoj. Crkva je smještena uz samu morsku obalu. Izvorna, predromanička crkva ima tlocrt pravokutnika s polukružnom apsidom na istočnoj strani. Crkva je presvođena elipsastom kupolom na trompama. Na jezgri svetišta tijekom srednjeg vijeka su nadograđena dva krila koja stoje gotovo okomito jedan na drugoga. Njihovom su nadogradnjom oštećeni sjeverozapadni i sjeveroistočni zid predromaničke crkvice, a crkva je tlocrtno dobila oblik slova „L“.

Sjeverozapadni krak, koji je podignut najvjerojatnije u romaničkom razdoblju, nalazi se u osi originalne crkve. Gotovo je pravilnog tlocrta (dužine 4,60, širine 2,80 i visine 3,45 m). Presvođen je bačvastim svodom s pojasnicom koja se, bez imposta, oslanja na dvije lezene uz uzdužne zidove. Krak je sa svetištem povezan jednim otvorom (širine 1,9 i visine 2,90 m) s lukom pravilnog polukružnog oblika oslonjenog na imposte.

Sjeveroistočni krak je nepravilnijeg tlocrta (dužine 6,50, širine 3,50 i visine 4,10 m). Presvođen je bačvastim svodom s pojasnicom koja se u tjemenu blago lomi. S predromaničkom crkvicom krak je povezan preko otvora s nepravilnim lukom bez imposta. Otvor je znatno uži ►

Crkva sv. Jurja / Rovanjska

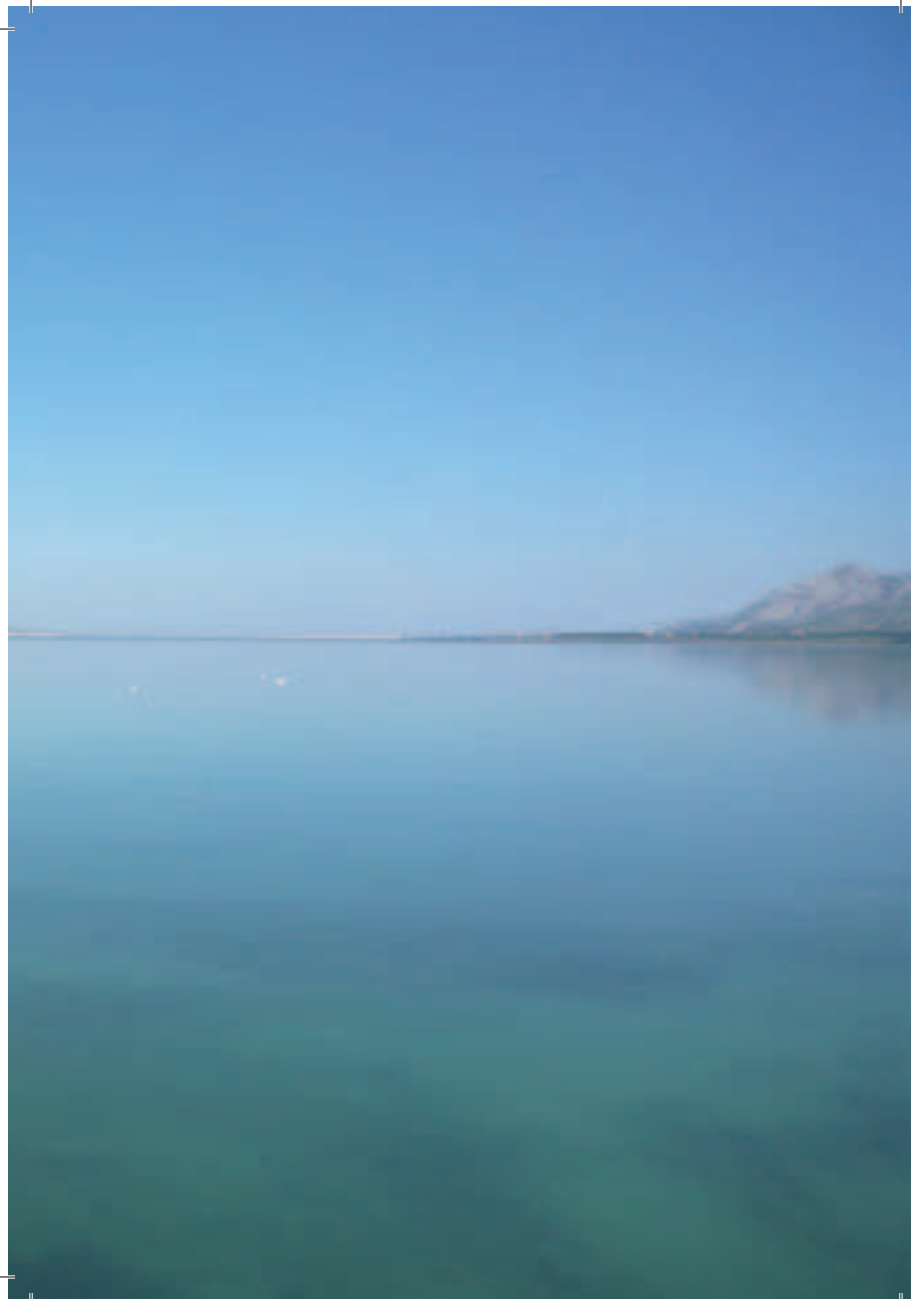
od širine samog kraka i ne nalazi se u njegovoj osi. Navedeni krak najvjerojatnije je nastao tijekom 15. stoljeća.

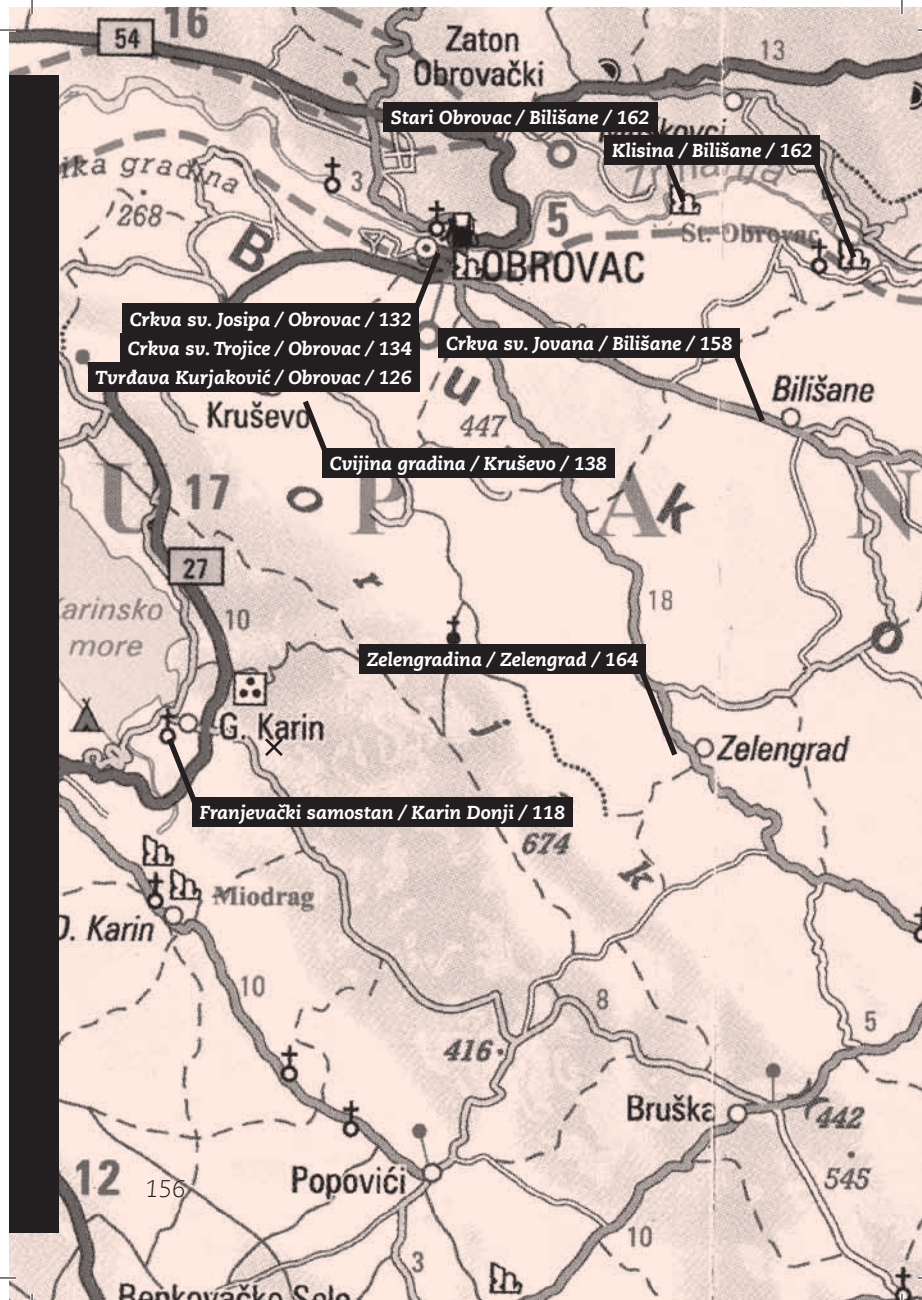
Predromanički sloj čini pravokutna osnova crkve dimenzija 3,90×2,70 metara. Dubina polukružne apside iznosi 1,75 metara, a visina prostora od poda do tjemena svoda iznosi 6,05 metara. Prilikom obnove crkve i groblja 1914. godine izrađen je novi oltar i preslica.

Crkvi nedostaju izvorna vrata te dijelovi pročelnog i bočnih zidova koji su probijeni novijim otvorima. S južne strane crkve nalazi se prigradnja. Riječ je o grobnici u obliku arkosolija. Tipološki je crkva sv. Jurja u Rovanjskoj vrlo slična crkvi sv. Pelegrina u Savru na Dugom otoku. ●

Stari Obrovac / Bilišane / 162

Klisina / Bilišane / 162

Crkva sv. Josipa / Obrovac / 132

Crkva sv. Trojice / Obrovac / 134

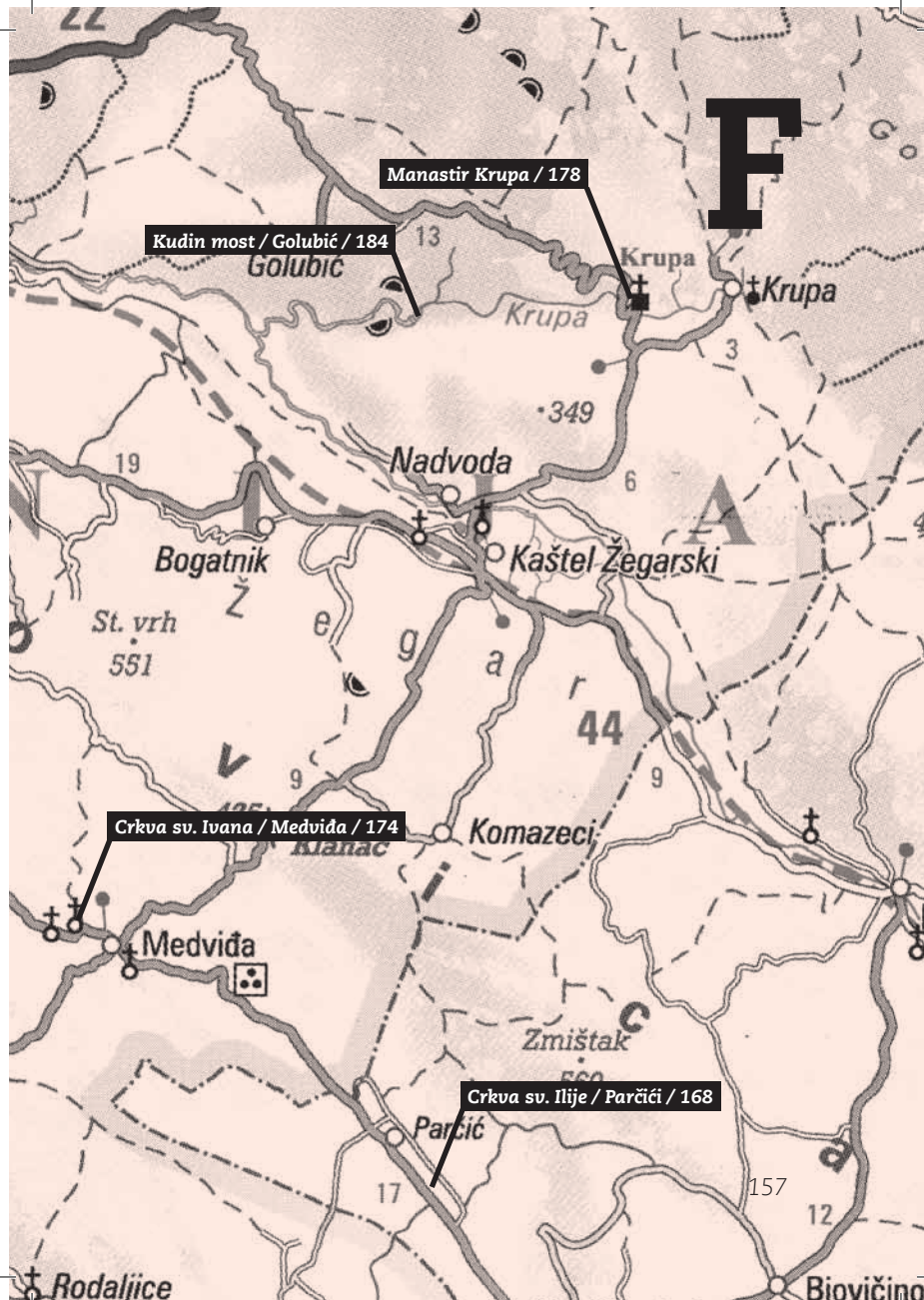
Turdava Kurjaković / Obrovac / 126

Crkva sv. Jovana / Bilišane / 158

Cvijina gradina / Kruševo / 138

Zelengradina / Zelengrad / 164

Franjevački samostan / Karin Donji / 118

Manastir Krupa / 178

Kudin most / Golubić / 184

Crkva sv. Ivana / Medvida / 174

Crkva sv. Ilije / Parčić / 168

Crkva sv. Jovana / Bilišane

Crkva sv. Jovana smještena je na mjesnom groblju u Bilišanima Donjim. Crkva ima nekoliko faza građenja. Stariji dio ima karakteristike romaničkog graditeljstva. Sastoji se od pravokutnog prostora presvođenog bačvastim svodom sa dvije ojačavajuće pojasnice. Pojasnice se opiru o pilastre na bočnim zidovima, te su međusobno uzdužno povezane sa tri slijepa luka. Na istočnoj strani se nalazi poluapsida prekrivena polukalotom. U 18. stoljeću lađa crkve je produžena sa zapadne strane dodavanjem novog pravokutnog prostora, koji se nadovezuje na lađu starije građevine. Prostor je presvođen, te poprečno podijeljen u tri traveja stupovljem tako da se ističe dojam lažne trobrodnosti. ●

Stari Obrovac i Klisina / Bilišane

Pet kilometara uzvodno od grada Obrovca, uz rijeku Zrmanju, na lijevoj obali nalaze se ostaci srednjovjekovnog utvrđenog grada s podgrađem poznatog u povijesnim izvorima kao Stari Obrovac.

Nekoliko kilometara uzvodno od Starog Obrovca rijekom Zrmanjom, na strmoj kamenoj litici kanjona Zrmanje nalaze se ostaci srednjovjekovne utvrde Klisine s ostacima mosta. Utvrda je u osnovi izvana kružna oblika dok je iznutra osmerokutnog oblika. ●

Zelengradina / Zelengrad

U mjestu Zelengrad, na vrhu brda (552 m/nv) nalaze se skromni ostaci nekadašnje srednjovjekovne utvrde. Tijekom 16. stoljeća utvrda je bila u vlasništvu knezova Kurjakovića. Utvrda s vanjske strane ima oblik šesterokuta, dok je s unutarnje strane ovalna s debelim zidovima. Ulaz u utvrdu nalazio se s južne strane. Neposredno uz ulaz, sa zapadne strane, nalaze se ostaci veće četverokutne cisterne za vodu. Utvrdu 1523. godine zauzima vojska Osmanskog carstva. Borave u njoj sve do 1684. godine kada je zauzimaju Mlečani. ●

Crkva sv. Ilija / Parčići

Da biste došli do sv. Ilije morate sa ceste koja iz Medvide vodi prema istoku, skrenuti na uski makadam i voziti se, ili pješaćiti, oko jedan kilometar. Crkvu ćete lako naći jer je, nekim čudom, postavljena oznaka. Nalazi se na slikovitom brežuljku iznad okrugle lokve, koju narod zove Marica. Radi se o skromnoj, jednobrodnoj crkvi sa razmjerno širokom polukružnom apsidom. Dugačka je svega 8,5 metara, a široka 5,5. Bočni zidovi raščlanjeni su iznutra slijepim polukružnim lukovima koje nose po tri jake lezene pravokutnog presjeka. Stilski je bliska predromaničkom graditeljstvu, ali se po tehnicu zidanja svrstava u romaničku grupu crkava benkovačkog područja. Na pročelju ima jednostavan zvonik u obliku preslice, portal s lunetom i nadvratnikom na kojem se nalazi reljefni križ upisan u kružnicu. Oko crkve ima više nadgrobnih ploča.

Crkva sv. Ilije romanička je građevina iz 12. stoljeća, koja se nekad zvala sv. Margarita. Na pročelju je i kameni natpis koji govori o obnovi crkve u 18. stoljeću. U blizini sv. Ilije nekoć je bio benediktinski samostan. Krajem 17. i početkom 18. stoljeća objekt je bio predmetom dugotrajnog spora između katoličkih povratnika iz Medvide i pravoslavnih doseljenika iz Like i zapadne Bosne. Kako se ovo područje Dalmacije jedno vrijeme nalazilo i na tromeđi triju carstava, migracije stanovništva nisu bile rijetke. ●

Crkva sv. Ivana / Medviđa

Crkva sv. Ivana nalazi se na groblju u Medviđi. Medviđa ima dosta zaselaka i prilično je rasprostranjena, ali sv. Ivana nije teško pronaći jer je kraj ceste postavljena oznaka koja vas upućuje do ove stare, rustične crkve. Ona se nalazi na uzvisini s koje se pruža krasan pogled na okolna polja. Sv. Ivan je jednobrodna građevina pokrivena kamenim pločama. Ima jednu apsidu pravokutnog tlocrta sa šiljastim svodom. Zidovi joj nisu raščlanjeni, a zanimljivo je da na zapadnom pročelju nema nikakvih otvora, jer se nalazi tik do stijene. Ipak, na tom je pročelju sagrađen neobično visok zvonik "na preslicu", sa otvorom za jedno zvono. U crkvu se ulazi kroz bočna vrata na južnom zidu, koja na nadvratniku imaju jednostavan, urezan križ.

Za vrijeme Rimljana je u Medviđi, kako se pretpostavlja, bilo naselje Hadra. Iz tog su doba pronađeni ostaci terma, te raznog sitnog materijala. Otkrivena je i cesta koja je vodila do rimskog naselja (Clambetae?) Cvijina gradina kod Obrovca. Pokraj crkve je i srednjovjekovno groblje s oko 40 stećaka. Bukovica naime predstavlja najzapadnije područje do kojeg je doprla kultura stećaka (tzv. „zakašnjelo razdoblje“ s početka 16. st.). Neki od njih su ukrašeni motivima križeva. Sama crkva nastala je u 13. ili 14. stoljeću. ●

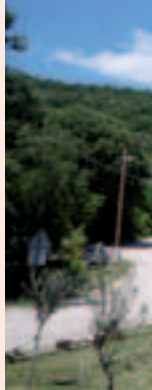

Manastir Krupa

Manastir Krupa smješten je uz istoimenu rijeku, najveću pritoku rijeke Zrmanje. Manastirska crkva posvećena je Uspenju Bogorodice. O osnutku manastira postoje brojne legende koje povijesno nisu do kraja utvrđene zbog čega je teško govoriti o točnom vremenu njegova osnivanja. Do stalnog razvoja i procvata manastira te dogradnje manastirskih zgrada dolazi tijekom 18. stoljeća. Današnji izgled manastir Krupa dobio je prilikom dogradnji 1855. godine. Iste je godine obnovljena i manastirska crkva.

Arhitektonski gledajući posebnost manastira izvana predstavlja veliko zidno platno konaka koje je u prizemlju ukrašeno okulusima, a na katovima neogotičkim prozorima. U manastiru je u cijelosti sačuvana tradicionalna kuhinja s ognjištem i konusnim dimnjakom, te kameno popločano unutarnje dvorište. Manastirska crkva, tlocrtno, ima oblik upisanog grčkog križa s kupolom na sredini koja počiva na slobodnim stupcima. Kupola je neposredno oslonjena na pandantive. Duboka kalota prekrivena je šindrom. Oltarski prostor je početkom 19. st. od prvotnog polukružnog oblika dobio oblik pravokutnika. Crkva je u unutrašnjosti ukrašena freskama čiji je autor slikar i hildarski monah Georgije Mitrofanović, pripadnik postbizantske umjetnosti koji je jedno vrijeme ►

Manastir Krupa

boravio u manastiru. Freske su najvjerojatnije nastale u vremenu od 1614. do 1620. godine. Nalaze se na zidovima stare prvobitne građevine, odnosno današnjeg naosa. Uz freske, dodatno bogatstvo manastirske crkve čine prestone ikone nastale početkom 17. stoljeća. Ikone su djelo jednog od najznačajnijih venecijanskih slikara toga doba jereja Jovana Apake, a donose prikaze Isusa Krista Cara careva i Velikog arhijereja, Bogorodice sa Kristom tipa Odigitrije, arhandela Mihajla i sv. Jovana Prodigromosa.

Vrijedan dio manastira Krupe predstavlja manastirska riznica. U riznici se čuva velik broj ikona iz 17, 18. i 19. stoljeća, liturgijskog posuđa (od srebra, srebra s pozlatom ili ukrasima od dragog kamenja, sedafa, mesinga,...), dokumenata i liturgijskih štampanih knjiga, kao i onih u rukopisu. Veći dio umjetničkih djela potječe iz umjetničkih radionica iz Venecije, Zadra i dr. središta. Jedan od važnijih predmeta predstavljaju središnja oltarna vrata („carske dveri“) izrađene u Kijevu 1789. godine koja je s jednog od svojih brojnih putovanja, u manastir donio krupski kaluđer Gerasim Zelić (1752–1828.), jedno vrijeme vikar crkve dalmatinske. ●

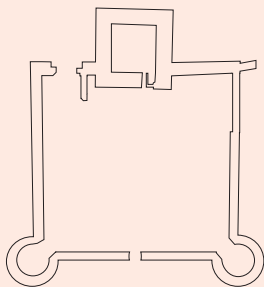
Kudin Most / Golubić

Kudin most se nalazi na rijeci Krupi, podno sela Golubić (zaseok Veselinovići). Most je sagrađen na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće u suhozidnoj tehnici. Raščlanjen je s dvanaest sedrenih lukova i tri manja propusta. Ukupno je dug 109 metara i širok oko 1,50 metar. U prošlosti je most služio za prijelaz ljudi i stoke između brojnih zaselaka sela Golubića i Žegar. Neposredno uz most sačuvani su ostaci mlinice bačvasto presvođene sedrenim blokovima. ●

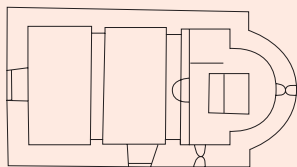

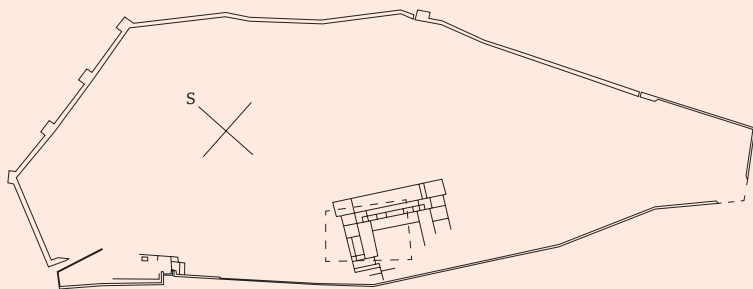
Kaštel Benković
/ Benkovac / 16

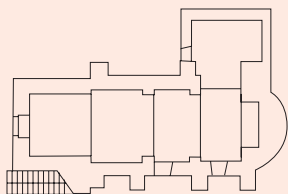
Crkva sv. Petke
/ Kolarina / 36

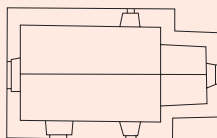
Asseria / 38

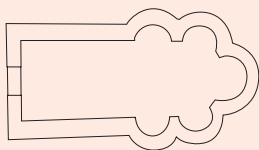
Crkva sv. Ivana
/ Banjevac / 60

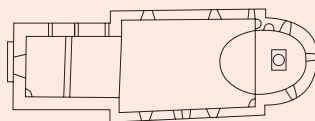
Crkva sv. Nikole
/ Kula Atlagić / 78

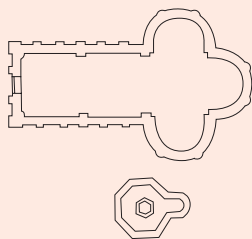
Crkva sv. Marije
/ Škabrnja / 98

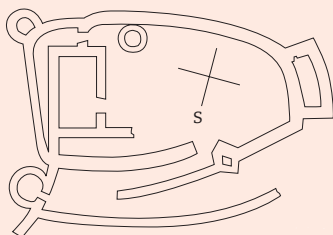
Crkva sv. Georgije
/ Biljane Gornje / 104

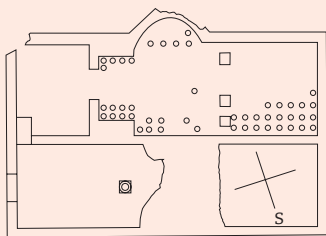
Crkva sv. Martina
/ Pridraga / 114

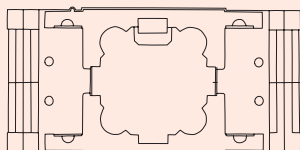
Tvrđava Kurjaković
/ Obrovac / 126

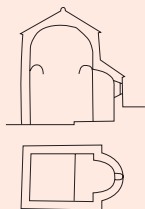
Cvijina gradina
/ Kruševo / 138
Tlocrt kupališnog kompleksa

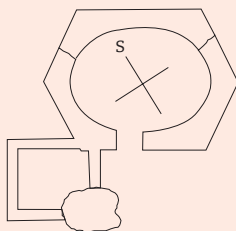
Crkva sv. Frane
/ Podprag / 148

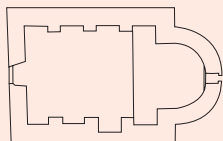
Crkva sv. Jurja
/ Rovanjaska / 150

Zelengradina
/ Zelengrad / 164

Crkva sv. Ilije
/ Parčiči / 168

Manastir Krupa / 178

● **Kaštel Benković / Benkovac** – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split 2000., fra Stanko Bačić: Perušić. ● **Crkva sv. Ante / Benkovac, Crkva sv. Marije / Perušić**, fra Stanko Bačić: Perušić. ● **Crkva sv. Petke / Kolarina** – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju. ● **Asseria** – Likovna enciklopedija Hrvatske ASSERIA, stručni časopis u izdanju Arheološkog muzeja u Zadru Alberto Fortis, Put po Dalmaciji. ● **Crkva sv. Duha / Podgrađe** – Fra Stanko Bačić, Lisičić, Ante Uglešić: Ranokršćanski nalazi s Aserije, Pavuša Vežić: Crkva sv. Duha na Aseriji ranokršćanski mauzolej i romanička crkva sv. Pavla, Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku. ● **Han Jusufa Maškovića / Vrana** – Povijest Vrane : političko, kulturno i privredno značenje Vrane kroz stoljeća, urednici Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, 1971. **Srednjovjekovni grad Vrana** – Povijest Vrane : političko, kulturno i privredno značenje Vrane kroz stoljeća, urednici Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, 1971. Gojko Pintur i Mile Mesić: Katastar kulturno povijesne baštine u parku prirode Vransko jezero. ● **Crkva sv. Ivan / Banjevci** – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju Gojko Pintur, Mile Mesić: Katastar kulturno-povijesne baštine u parku prirode Vransko jezero. ● **Crkva sv. Petra / Morpolaća** – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju. ● **Crkva sv. Mihovila / Vukšić** – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju. ● **Utvrdna Kličevica** – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split 2000. ● **Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić, Crkva sv. Petra / Kula Atlagić** – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split 2000. ● **Crkva sv. Marije / Korlat, Crkva sv. Jerolima / Korlat**– Nikola Jak-

šić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Alojz Pavlović i Eduard Pavlović: Korlat, crtice iz povijesti. ● *Crkva sv. Luke / Škabrnja, Crkva sv. Marije / Škabrnja* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split 2000. ● *Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000. Nikola Jakšić: Topografija pravca *Via magna cesta vocata tendens per Lucam*, Starohrvatska prosvjeta 14/1984. ● *Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku Enciklopedija likovne umjetnosti. ● *Crkva sv. Martina / Pridraga* – Sjaj zadarskih riznica, katalog izložbe. ● *Tvrđava Kurjakovića / Obrovac* – Colnago, A., 1928. – Srednjovječne kule i gradine oko Novigrada i Karina, Starohrvatska prosvjeta, n. s. II, sv. 2, Zagreb – Knin, 131–132. Marković, M., 2001. – Obrovac, Hrvatski gradovi na starim planovima i vedutama, Zagreb, 459 – 461. ● *Crkva sv. Josipa / Obrovac, Crkva sv. Trojice / Obrovac* – Crkva ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. ● *Cvijina gradina / Kruševo* – Colnago, A. – Keil, J., 1905. – Archäologische Untersuchungen In Norddalmatien, Jöai, 8, Wien, 32–60. Abramić, M. – Colnago, A., 1909. – Untersuchungen In Norddalmatien, Jöai, 12, Wien, 13–112. Colnago, A., 1915. – Untersuchungen In Norddalmatien, Jöai, 18, Wien, 175–188. Čondić, N., 2006. – Lokalitet: Cvijina gradina, Hrvatski arheološki godišnjak, 2/2005, Zagreb, 299–300. Čondić, N., 2007. – Cvijina gradina u Kruševu kraj Obrovca, Obavijesti HADA–a, br. 1, god. XXXIX, Zagreb, 73–81. Čondić, N., 2007a – Lokalitet: Cvijina gradina, Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, Zagreb, 331–333. Čondić, N., 2008. – Lokalitet: Cvijina gradina, Hrvatski arheološki godišnjak, 4/2007, Zagreb, 390–393. ● *Župna crkva sv. Jerolima / Jasenice* – Crkva ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara

Republike Hrvatske. ● *Crkva sv. Frane / Podprag* – Stagličić, M., 1996. – Klasicizam u Zadru, Zadar, 59, 61. Petricioli, I., 2001. – Umjetnička baština, Zadarska županija, Zadar, 96–111. Vežić, P., 2001. – Graditeljsko nasljeđe, Zadarska županija, Zadar, 112–137. ● *Crkva sv. Jurja / Rovanijska* – Petricioli, I., 1963. – Crkva sv. Jurja u Ravanjskoj, Starohrvatska prosvjeta, III, sv. 8.–9, Split, 177–180. Vežić, P., 1991. – O centralnim građevinama Zadra i Dalmacije u ranom srednjem vijeku, Diadora 13, Zadar, 323–368. ● *Crkva sv. Jovana / Bilišane* – Crkva ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Radeka, M., 1971. – Prilozi o spomenicima kulture kod Srba u sjevernoj Dalmaciji, Almanah – Srbi i pravoslavlje u Dalmaciji i Dubrovniku, Zagreb, 157–285. ● *Zelengradina / Zelengrad* – Alačević, D., 1879. – Rovine antiche nel Distretto politico di Benkovac, Bullettino di archeologia e storia dalmata, anno II, Split, 40. Colnago, A., 1928. – Srednjovječne kule i gradine oko Novigrada i Karina, Starohrvatska prosvjeta, n. s. II, sv. 2, Zagreb – Knin, 131–132. *Crkva sv. Ilija / Parčići* – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju. ● *Crkva sv. Ivan / Medviđa* – Hrvatska likovna enciklopedija. ● *Manastir Krupa* – Manastir Krupa, 1968. – Biblioteka pravoslavlje, Posebna izdanja, Knjiga 1, Beograd Radeka, M., 1971. – Prilozi o spomenicima kulture kod Srba u sjevernoj Dalmaciji, Almanah – Srbi i pravoslavlje u Dalmaciji i Dubrovniku, Zagreb, 157–285. Kašić, D. – Skovran, A., 1983. – Manastir Uspenja Bogorodice – Krupa, Šibenik. Čolavić, B., 2007. – Sakralna baština Srba u Dalmaciji, Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja, Zagreb, 334, 336. Orlović, S., 2008. – Manastir Krupa, Beograd – Šibenik. ● *Kudin Most / Golubić* – Most ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Zahvale: profesoru Juri Šučuru na ustupanju fotografija starog Obrovca i Zelengrada; Marku Modriću i Ivani Karamarko iz Obrovca na ustupanju fotografije crkve sv. Frane u Podpragu te Robertu Maršiću iz Zadra. Posebne zahvale Ministarstvu kulture, Konzervatorskom uredu u Zadru na susretljivosti prilikom skupljanja građe o pojedinim lokalitetima i to posebno gđi. Lepoj Petri na stručnoj pomoći i ustupanju fotografija crkve sv. Trojice u Obrovcu. (Marina Jurjević, Pučko otvoreno učilište, Obrovac)

Zahvale: Branku Kutiji, gradonačelniku Grada Benkovca, Mili Mariću, stručnom referentu odjela za kulturu Grada Benkovca, Vanji Čvrljak, direktoru Turističke zajednice Grada Benkovca, Marini Ninčević, prof. povijesti i geografije, učenicima/-ama srednje škole kneza Branimira, Benkovac na ustupljenim podacima, slikama te podršci oko nastanka ovog iznimno značajnog djela za prostor Bukovice i Ravnih kotara. (Marin Ćurković, Zavičajni muzej, Benkovac)

CMS zahvaljuje obitelji Desnica i upućuje na web stranicu Društva za obnovu i revitalizaciju Kule Stojana Jankovića-Mostovi, www.kulajankovica.hr

Hvala na fotografiji Kudinog mosta Darku Veršiću.

Bukovica i Ravni kotari
/ vodič kroz kulturnu baštinu

Autori/ca tekstova:

Josip Predovan, prof., srednja škola kneza Branimira, Benkovac
Marin Čurković, prof., Zavičajni muzej, Benkovac
Marina Jurjević, prof., Pučko otvoreno učilište, Obrovac

Izdavač:

Centar za mirovne studije
Kuća ljudskih prava Zagreb
Selska cesta 112 c
Telefon/fax +385 1 4820 094
www.cms.hr
cms@zamir.net

Za izdavača: Petra Jurlina

Naklada: 500

Publikacija je jedna od aktivnosti projekta
Stara Kula – Novi mostovi iz Europskog programa
za demokraciju i ljudska prava (EIDHR).

Grafički dizajn i fotografije (ako nije drugačije navedeno)
Maša Poljanec i Andro Giunio, 2010.
masha.andro@gmail.com

Tisak KOLOR Klinika, Zavrtnica 17, Zagreb

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 739154

ISBN 978-953-7729-03-5

|Centar za|mirovne|studije|

Ova publikacija izrađena je uz pomoć
Europske unije. Sadržaj ove publikacije
isključiva je odgovornost Centra za mirovne
studije i ni na koji se način ne može smatrati
da odražava gledišta Europske unije.